

MA

AKTIVISTA MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

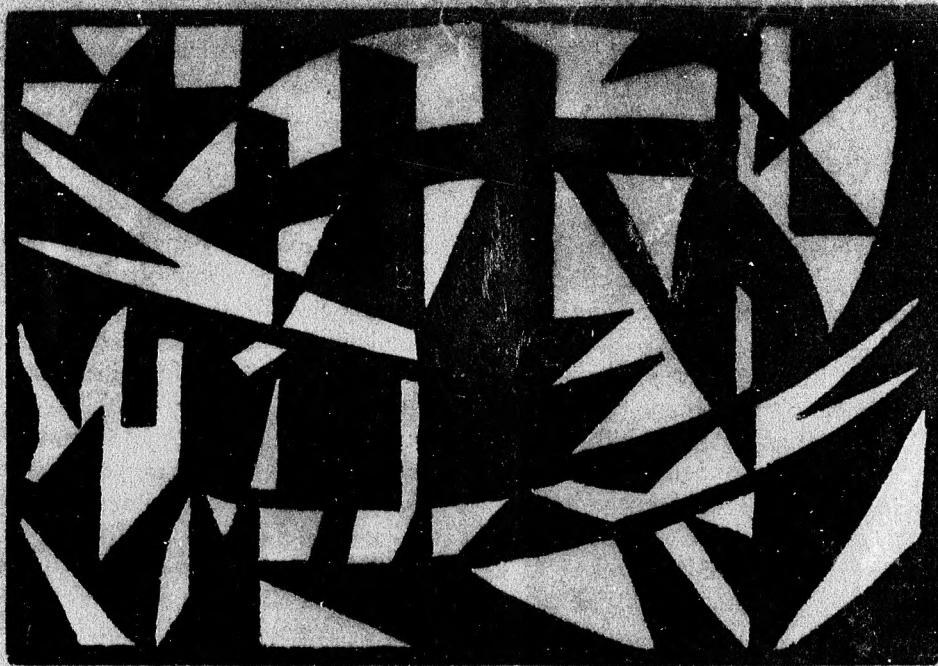
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, FERENCIEK-TERE 9.

SZERKESZTIK:
KASSÁK LAJOS ÉS UITZ BÉLA

ELŐFIZETÉSI ÁR MAGYARORSZÁGON:
EGY ÉVRE 60 K. FÉLÉVRE 30 K.

TARTALOM: **Bortnyik Sándor**: Linoleum metszet. — **Kassák Lajos**: Levél Kun Bélához a művészet nevében. — **Iwan Goll**: Processzió (vers). — **Kahána Mózes**: Tavasz, Poétákhoz mindenfelé (versek). — **Kassák Lajos**: Tragédiás figurák (regény). — **Bortnyik Sándor**: 2 festmény. — **Ottokár Brezina**: A templom toronyőrei (vers). — **Kudlák Lajos**: Jegyzetek az aktivizmushoz. — **Henri Gilbeaux**: A Rajna éneke (vers). — **Reiter Róbert**: Tavaszi ének (vers). — **Kemény Alfréd**: Bortnyik képei és grafikája — **Alexej Remisow**: Tűz! (novella). — **MŰVÉSZET**: **Szépál Árpád**: Kun Bélának. — **Mácza János**: Strindberg és Maeterlinck a Belvárosi színházban. — **Propaganda**.

IV

BORTNYIK SÁNDOR: LINOLEUM METSZET

7

ÁRA 3 KORONA.

LEVÉL KUN BÉLAHOZ A MŰVÉSZET NEVÉBEN

Kedves Kun elvtárs! Engedje meg nekem, hogy én, aki az Ön reálpolitikai tudását és felkészültségét politika és tudásszeretettel nagyrabecsülöm, néhány szóval megválaszolhassam a szocialisták pártgyűlésén úgy gondolom fölületesen odavetett néhány szavát a művészetről, jobban mondva a művésztünkről. Ezt azért mondom így, mert eleve distinkciót akarok tenni a közölt a passzív széputánnyalcsurgatás között, amit eddig „értelmes” művészetnek neveztek és a mi aktív lelkünknek megjelenése között.

Bocsásson meg, hogy Önnel itt megpróbálom megismertetni lapunk eddigi életét, amelyről Ön már bizonyára vagy ellenségeinktől vagy barátainktól hallott egyetmást.

A mai „Ma”-t sorunkból azóta „okosan” félreállt más munkatársakkal a legkegyellenebb anyagi nyomoruságban és ugyancsak az én szerkesztésében és mostani tendenciájával egy másik „A Tett” című lap előzte meg. Az imperialista világháboruban Magyarországon ez volt az egyetlen lap (akkor, mikor Göndör Ferenc, Pester Lloyd és egyéb ilyen feleltelen csahosok József főherceghez irtak ódát), amely az aktív antimilitarizmust hirdette, tudományos alapon cikkezett a megalkuvó szocialdemokrácia ellen és lámpák elé húrcolta a burzsoa írók embermészárlásért őrvongását. Ennek a lapnak akkor mint inficiáló életnek tüzzel és vassal esett neki a polgári ideológia cenzora: valláselleni lázításért, hadiérdeket veszélyeztető tendenciájáért törvény elé hurcoltak bennünket, agyonmacerálták nyomdászainkat s végre is kétszeri elkobzás után „A Tett”-et egyszer és mindenkorra betiltották.

De Ön tudja Kun elvtárs, hogy az eszmét megölni nem lehet. A forradalom mozdonyai elindultak az ember születésével és meg nem állnak a beérkezésig.

Két hónapi szünetelés után megindítottam új lapomat a „Ma”-t. Hangsúlyozom, hogy ugyanazzal a tendenciával de erőben, tudásban és hitben még jobban meggyarapodva. Utunk a burzsoa társadalomban mind március 21-ig ugyanolyan volt, mint „A Tett” utja. Azok, akik gazdaságilag fölöttünk álltak pénzükkel próbáltak szétrángatni bennünket, azok akik kulturában alattunk vegetáltak, a dögök cinizmusával minduntalan belénk röhögték a butaságukat. De nem állunk meg, mert Ön tudja Kun elvtárs, hogy a forradalomban nincs megállás.

És mindezt, amiket itt elmondok nem elsősorban magunkért, hanem a forradalomért mondom el, aminek feltétlenül életerős részei vagyunk. Addig

míg az egész magyar „intelligencia” pénz után őrvongott a háboru vérörületében, mi egész életünkkel fájtuk a meggyalázott és megölt embert és akkor mikor az egész magyar intelligencia minden raffineriájával ellenevetette magát a közelgő proletár forradalomnak, mi a hatalmasok és gazemberek ellen egész életünkkel eleje tárulkoztunk.

S hogy mindez nem volt egyéb a burzsoadekadenciánk extatikus vonaglásánál? Ha Ön talán nem tudná kedves Kun elvtárs, kénytelen vagyok elmondani, hogy akkor, mikor Ön még az orosz testvérek harcában dolgozta fel erejét, mi már szóban és írásban a kommunizmusért agitáltunk Magyarországon. Mikor Ön még Oroszországban volt és itt mindenki maga alá rohadta a kiegyezési politika egyéni előnyeit, mi a Károlyi-forradalom első napján külön számot adtunk ki a „Ma”-ból, amelyben kiáltványt irtunk a kommunista szovjet-köztársaságért, tudományos és szigorú bírálatot mondtunk az őszi rózsás forradalomról és kiáltványokat irtunk a forradalmi művészetek felszabadításáért. Ugyanezekben a napokban mi voltunk az elsők, akik az akkor meglehetősen nacionalista izű Galilei körben fenyegetések és megbotránkozó üvöltések között gyűlést rendeztünk a kommunizmusért és esténként szerkesztőségünk félredugott helyiségeiben a mai vörös katonák néhányával megindítottuk a kommunista csoport szervezkedését. Azok az elvtársak, akik az Ön első Visegrádi-utcai megjelenését üdvözölték, azok tőlünk mentek el Önhöz és a mi hitünk melegét és őszinteségét vitték Ön elé.

Hogy mi miért nem voltunk ott? (mert nyilván nem voltunk ott) ennek az elmaradásunknak értelme adja meg világnézetünk dinamikájának minden pártérdekhez való megkövetlenségét. Mert minden pártpolitikán, nemzeti és faji ideológián túl a soha be nem érhető végcél felé indítottuk el harcunkat az emberért, akiben a világ képe él. És mindezt nem burzsoa dekadenciából, nem bolondulásunkban magunkra hagyatottan, hanem a békéért indított harcunkkal a hitével, amilyen harccal és hittel ugyan azt gondolták végigcsinálni az orosz bolsevikiek a politikában. Hogy őket ma kik hagyják cserben hitükkel és akaratukkal az okvetlenül végigcsinálódó forradalom szempontjából nem fontos, amint hogy nem fontos, hogy hitünkkel és akaratunkkal kik hagytak cserben és kik próbálnak meg ma agyonverni bennünket. Testvéreink vannak a világ mind a négy tájából. Új művészek, illetve új hitű emberek, mert nálunk a művészet nem l'art pour l'art játék, nálunk

Boltíányok megtárták mellük elefántcsont oltárait. A néptanítót izzó elhivatottság űzte előre. Szatócok ingyen oszlogatták narancsaikat.

Az idegen szállodák máglyái botránnyosan szétzuhantak. Hordárok letépték fejükről a zöld rab-szolgáspkát.

Közben fölágaskodtak a meredt barrikádok. Lobogó asszonyok lengettek fölöttük vörös lámpásokat. Ezen az estén szent processziót járt az emberiség.

A város hegységének csúcsához értek! A horizontokból üstökösök hulltak. Üstökösök harsantak vörösén kürtök és emberkarok körül.

És megzúdult a forradalom.

Másnap azonban fölvirult a földön a rengeteg tavasz. Az akácsétányok megtárukoztak a végtelen processzió előtt.

Nap, nap volt mindenütt! Az emberek egyszerűen a gomblukukba tűzték, mint egy dús virágot. És teles vakságában, rőt ágakkal az ablakokban is kivirult a nap.

Végtelen kertje az emberségességnek! Emberek, bolyongó fák! Az aszfalton, mint vörös szél sercen föl az ének.

Szentek mennek elől: fiatalok, piszkos gallérukból kiömlő ádámsutkákkal. Asszonyok rikácsoló embereikkel szorosán feszes mellükön.

Tavasz! Tavasz! Szegények, mint izzó fáklyák nyujtózkoztak meztelenül. És munkazubbonyaikban táncoltak valamennyien.

Arany és kék villamosok szárnyaltak a szabadság országába. Mint Jákob létrái emelkedtek az égbe a liftek: és az emberek lent és fönt olyanok voltak, mint az angyalok.

Ó, roppant tavasza a föltámadt embernek.

SZÉKELY JÁNOS

TAVASZ

Én nem jajgattam, amint egymást tépték bennem az Istenek, összedőlt felettem minden törvény s taposnom kellett üres-egyedül.

És amint rom és rothadság gyűlt fiatal életem alján, én nem konyítottam tehetetlenre az orcám, hanem születőre, riadóra váltottam a lépéseket s minden percben újra dobtam magam a világba, hogy újra, de igazabban, először nyiljek égen és földön a hamisítatlan, kisajátíthatatlan élet a tavaszban.

A tragédiás romok helyén a tiszta akarat sziklás kolosszusai állanak az égre.

A felzendült élet a tavaszban, a szín,
az ártatlanság
az ordító pipacsok,
az égre ágaskodó patakok,
a lilomszagu ég,
a bordószínű C dur,
a fenséges, az excentrikus, a szimmetrikus, az élő
s minden, minden rokonom a születésben,
és egy-akarat-szövetség vagyunk az embertörő
Társadalom ellen!

A tavasz ordítja:
az ég takarja:
a kövek döngetik:
a fák ölelik:
mint énbelém zongorázott vad orchesztere
a létezésnek
hogy én vagyok a törvény,
én vagyok a Törvény!

A POÉTÁKNAK MINDENFELÉ

A vörös csattogás alatt bugó egyedek a
hangtalanban,
kik meddő berkekben öntözitek el magatokból
a meddővé merevült „Szépet”
poéták mindenfelé:

a vörös csattogásban vassá vált ökleimet
ez a perc találkozóra nyitja felétek!

A ti távotok közelebb van, mint minden mostani
közelség,
de tudom, hogy az anyagból gyökerezett erő
lökött távolba engem az igaz anyag felé
és a betűszagu erőtlenség tart fogva titeket!
Ez a perc megajdítja bennem a mostan ezer
fortissimóját:
a gyengeség vagytok nekem!

Nézzétek: az ember arcát gyujtom arcomra, hogy
egészen férjek el akin szép, és harc, és Isten
vagyok!

Nézzétek: poétaságom esszenciáját, egy-életem víg
nyilán fecskendezem el emberen, fűszálon,
éteren, hogy minden csepp életem éljen más-
ban: mert ez az egy igaz élet!

Nézzétek: vassá vált véretem a „szép”, „az isten”,
„a hangtalanlás” —: a poétaságom csattog-
tatja velem a vörösségbe, hogy a megérlelt időn
termő-lágy berkeken öntöződjenek!

Vörösharctér, 1919. június 14.

KAIHÁNA MÓZES.

TRAGÉDIÁS FIGURÁK

KASSÁK LAJOS REGÉNYE

Gálánsan, mint a legkevesebben. De még egyedül. Tudatosan korán jött, ha valaki rákényszerül, üljön le mellé.

A pincérek fecskéfarkosan, fehér porcellán-tornyokkal röpködtek körülötte.

Suttogás. Mintha a nevét hallotta volna, arra kapta a fejét: egy felhízott pincérnek fellendülettel megállt a karja.

— Gyáva kutyák!

Csönd. A szögletből vigyázott, a lépcsőkön fel két hadnagy párosan. Előtte a meglepetés játékaival:

— Á-a — sapkájukhoz ugrott a kezük, mint egy reflexszerűen; aztán döglötten leesett. Háttal egy másik asztalhoz ültek. Beszéd, néha öblös elszabadult nevetés, aminek semmi értelme nem ért el hozzá.

Mások. Hangosan egymásba szerelmesedten.

Szájas, hamzsoló fejek meleg barátsággyűrűben és ő lengő maradt a külön asztalnál.

De csak azért is.

Utoljára a nagyfejű hadnagy. Látta, hogy látja: elkopottan másfelé zörgött.

Rákiáltott.

— M? A-a-a! — mintegy csonttalan tömeg — Itt ebédelsz?

— Ül le!

A másik gyöngé tetovában vörösödött.

— Valami mondani valóm van!

Sintéres erőszakkal maga mellé fogta.

— Parancsolj.

A pincér elékanyarította a levest. Addig csönd. Aztán:

— Nem a segítségedet akarom, csak a véleményedet. Ezek itt mind üres bohócok. De lehet, hogy benned még megmaradt valami az apád suszterségéből . . . legalább felérezheted a dolgot.

A másik lejtett fejjel szürcsölt.

— Ne olyan hangosan — mondta — Kérlek én még . . .

— Eh! Félsz, máris?! — kissé lejjebb engedte a hangját — Mennyi nagyszerű dolog vár ránk, a fiatal generációra.

— Igen! — — — Ezt én is érzem. Akik még nincsenek lekötve, azoknak egészen más életet kell kezdeni, mint amilyen a mienk.

— Nincsenek különbségek. Rangbeli különbségek nem lehetnek, csak korbéliek — — — az öregség feloldoz. De mi . . .

— Ne olyan hangosan. Valaki figyelni talál!

Már benne volt a lendületbe. Nem engedte magát. Mint a mánikus beszélte a megzilált, tétova lelkét.

— A testvériség anarkizmusa. Mi ez így, ahogyan mi élünk?! Talán keresztények vagyunk, a szeretet összeforrasztó melegével egy emberi közösségben? Vagy talán pogányok, harcosok az én feltörekvő erejével? Semmi! Összecsordázott disznók!!

— Talán máshol — susogta bele a másik. — Itt én nem bírom el — mozgott, zörömbőlön helyezkedett, nem tudta hová tenni a gyáva, nagydarab testét. — Ha nem érdekelne, rendben van, de . . . Hidd el valami őszinte farkasos ordítás van itt a torkomban. — nyujtotta a kezét — Szervusz! Rám mindig számíthatsz . . .

— Nyugdíjaztasd magad te is! Ketten, majd meglátod milyen rendet vágunk!

— Nyugdíj? Nem tudom — — — Mi lesz akkor a nőülésemmel? Mégis, pár ezer korona.

— És mindennek vége!

— Igaz . . . igaz — már nem tudta mit beszél. Valami kényelmetlen szorító marokban a feje, szabadulni akart minden áron. Lesett a többiek felé, hála istennek, a terem beállítás nélkül zsongott, a fisztek verekedő örömmel dobálták ide-oda a hangjuk. — Találkozunk valahol. Mi? Ahol akarod . . . én a tied vagyok.

Megbeszélték a találkát.

Az egyik mintha csapdából szabadult volna ki, a másik felvergődött a hegyre. Most lassu, nehéz bágyadság üllepedett az ereibe.

Kávéházról kávéházra.

Este egy tükrös kirakatból szánalmasan ránézett a mára. Csak most vette észre mennyire búsan, lekopottan lóg rajta a zsinóros gunya. És most: különben is árulkodón alkalmatlan neki ez a ruha. Multkor elment egy munkás gyűlésre, a szeretet melegét vitte magával s a sanda, pörlekedő emberek fázósan elhúzódtak tőle. Már maga a ruhája elegendő ahhoz, hogy ellenségek bogánycsokorodjanak rá. Megnézte a pénzét, valami egyszerű polgári öltönyre gondolt: már lehetetlen.

— Majd . . . S ha ő is mellém áll!

Csavargó eszében cepelte a nagyfejű hadnagy ígérését. Egy már van: ez volt az első agitativ sikere. A kültelek felé. Valami életes stációt keresett, szerette volna magát kibeszélni valahol, valahol csodálkozgatón kiönteni magából a könyvekből beszédettségét.

Nézelődött: a füstös, valamikor sárga házakra, az okádékos butikokra, az égre, a földre, az egész ideszorult piszokra és vaditón beleesett ez a világ.

Mi lehet ott bent a falak mögött? Az ő szegénységüknek legalább meg van plener tónusa — — de itt?! Szédölgött.

Tovább, girhes, elvadult gyerekek üldögéltek a fekete palánkkerítésen, mikor közelért hozzájuk csufolón rázendítették:

— Katonabácsi nagy fülü

Elmaradt a többitü! —

Gyáván elsavanyodott.

Hazafelé fordult. Mintha hinárba keveredett volna, evickélt.

A kapunyitásnál azt mondta a házmesternek:

— A maga mesterségét is szépen megköszönném!

Az álmos ember nem értette:

— Bocsásson meg, hadnagy úr, amint halottam, mindjárt kijöttem.

Akaratlanul felzúdult.

— Mi? Még maga kér engem, aki elvettem az álmát?!

Csupán:

— Ezt nem egészen értem . . .

— Mik maguk? Mi lesz magukból? Soha semmi!

Az iparkodó ember ráhagyta:

— Bizony, bizony, mindnyájan nem lehetünk hadnagy urak, még plébánosok sem! . . .

Utána szeretett volna rúgni. Micsoda népség! Akár honnan közeledik hozzájuk az ember, harapnak, mint a farkasok, vagy elbujnak, mint a csigák. Akarat — Csalódás. Határozottan rossz napja volt ma. — Pfujj: emberek! . . . Nem, nem ezek még csak lesznek emberek. Majd akkor, ha gondolkodni is tudnak . . . Mi volt ő még egy év előtt is? — talán ember?

Az ebédlő ablakából még aranyozott a világosság.

Annácska egyedül. Meggömbülten levelet irt az asztalnál. Láta, mikor az ő lépteit észrevette, ijedten összekapta a papírost. — Titkai vannak? Most először látta meg érett, nagy lánynak a testvérét. Valami naiv, misztikus tisztelet ébredt fel az érzéseiben.

Nem ment be hozzá.

Annácska pedig idegesen figyelt. Már kilenc óra óta ott görhedt a papír fölött és semmi többet nem tudott leírni az egyszerű megszólításon kívül.

„Károly”

Azt hitte mára vége . . . De a bátyja nem jön. Az ajtón át hallja, hogy vetkőződik . . . ágyropogás.

Az írás fölött. Annyi benne a szomorú, nehéz mondani való, hogy sehogy sem tudja, melyik sorát

engedje először a papírra. Sirni és panaszkodni szeretne, mert kegyetlenül elvesztettén érzi magát. Azóta. De ment, ment, tántorgott és a mai nap brutálisan eldöntötte. Nem mást: csak egy puha kezét akart volna, aki újból utra igazítja . . . Most a volt vőlegényéhez készülődik, mindegy hogy hogyan, hogy mit fog az szólni hozzá, kényszerült rá, megüzenni neki az életét:

— Barátom, nem tudom szólíthatlak-e így, de mindegy, nem vagy itt és én visszaélem azokat az időket, amik nekem jók voltak és téged is, akit szerettem s akit most is szeretek, mint ahogyan senkit sem szerethetek többé. Ez nem érzélgés. Tudod, sohse voltak hisztérikus rohamaim sem a szépért, sem az ellenkezőért, ura vagyok magamnak. Ha-ha-ha . . . Bolondság! Hol is hagytam el? Mintha egy fejféra irogatnám az alatta fekvő dicséretét. Elmentél . . . meghaltál. (Ugy látszott) Ennek így kellett lenni. Mi? . . . De hát én?? Azt mondod, hogy nyugodjak meg, hogy felejtsek el mindent — — — Nem, nem! Én csak sirok belül már hónapok óta s ma kiordít belőlem hangosan, édes szívem, hogy én nem akarok téged örökre elveszíteni. Hát miért és kiért áldozzam fel magam, hiszen én olyan épeszü vagyok! Én úgy érzem a husom! A csontom! A vérem!!! Hiszen még husz éves se vagyok! És elveszek? . . . Tudod te szívem, hogy mi van én körülöttem? Jaj, gyere, gyere, mert nem sokára talán már késő lesz. Egész nap várlak és délben, este mikor az irodából kijövök téged kereslek a szemeimmal, minden porcikámmal az utcán. — — — Nem hiszem, hogy komoly szakadás történhetett köztünk, én hiszem, hogy még eljősz hozzám, aki van, aki csak érted van, a te szegény:

Annádhoz.

Ami még maradt a száz koronából: délután kávéház, este lármás kiskocsmák, bordélyház . . . Egyszer hajnalban elment a kövér lányhoz.

A sötét folyosó ismerősen elibe ugatott.

Cicomás fejek virágoztak az ablakokban. Valaki ránekelte:

— Eszem a szived, kisapa!

Behuzottan menekült.

Az ajtó zárva volt. Otthonosan rázörgetett.

— Ki az?!

Nem ismerte meg a hangot. Egy szalmasárga fej az ajtóban boglyosan, elijesztőn:

— Az a tehén? Kidobták! Azt mindenünnen kidobják.

Bent valaki diák szégyenlősen az árnyékba kapkodta a fejét.

— No gyere be, galambom!
— Hol lehetne megtalálni?
— A zsuházban!!
Az ajtó veszettül bevágódott.
Ébredés.

Mintegy rózsaszín bura alatt ébredt a város.
Kinyitlak az ablakok. Arany csurgott az ereszek
bádogcsatornáin. Munkások eveztek a hűvös kő-
vályukban.

A barátok terén belenyilalt a pléhkrisztus.
— Uram, de elfeledkeztem rólad!
— Olyan, eligazíthatatlanok az emberi utak . . .

Te tudod!

— Uram, uram! Ki vagyok én?

— Ki vagyok én?! Ki vagyok én?! Ki
vagyok én?!

Egy kolduskirály már sátorozott a templom
előtt.

— Szegény széplátó . . . könyörüljtek!

Mintha langyos, tisztító fürdőt venne magára,
a tátott kalapba fordította a zsebét. Hogy mennyi
volt benne, nem tudta — — — a liszta reggel hir-
telen elrészegítette.

— Röpülni! Röpülni! Röpülni!

S ezen a napon ezt mondta neki az anyja:

— Meghalunk. — és violás volt a szája és
kapáltak a kezei — Verjétek ki a szemeimet. Mit ér
már nektek ilyen vén kutya . . .

Felérzön nézte.

— Fájnak a szemeid?

— Mért bánt minket az isten? — sirt — Mi
lesz belőletek? — porcellán kezeivel átnyult a fiá-
hoz — Hogy sajnállak téged . . . Pistám én olyan
messzire akartalak segíteni!

— Engem? — dünyögte — Engem? — fel alá
sétált — Én megtaláltam az utam . . .

Járt, hogy valami lassan tornyosodó szomorú-
ság ellen védekezzen. Az utóbbi időkben mindig
így kezdte az anyja, nagy laposómalom, mintha
minden hiába lenne, aztán egyszerre egész fel-
spórolt mondókájával kicsordult valamerre. A mellét
hátát ütötte a másik vigyázkodó szeme.

— Most már a lány sincs. — egyszerre —
Honnan vegyem hát a pénzt?! Oh, milyen tehetet-
len lettem!

Leült.

— Mit akarsz mondani . . .

Szelíden:

— Haragszol?

— Ne kapard föl az eszem! . . . Mond ki, mond
ki, amit akarsz!!

Az anya még vár kicsit, még nem elég erős,

a másik még nem elég gyöngé . . . Hátha elront
mindent. Olyan lagymatag, mint a viasz. Aztán:

— Szobát keresnek egy melankolikus urnak. A
hirdetésekből olvastam . . . Valami pénzügyőri
szemlélsz.

— És?

— Százhusz korona havonta.

A fiu akarat nélkül lecsügged.

— Ide akarsz venni?

— Én azt gondoltam szépen megférnénk.

— Egy bolonddal?

— Neked megmaradna a szobád. Mi Annács-
kával átköltöznénk ide — — — ő a hálóban.
Délután eljönnek érte a rokonai, s csak később este
hozzák vissza, megint másnap délig. No?

— Eh!

— Én így nem bizom tovább!

Felkel. Készülődik.

— Tiéd a lakás, rendezkedhetsz! Bolonddal
egy fedél alatt — — — ez már az utolsó stáció.

Az anyából vállveregetőn kimosolyog a győztes:

— Meglátod, észre se veszed . . . És mégis
százhusz korona!

Elment a találkára a nagyfejű hadnagyhoz.

Öt óra. Már itt kellene lennie, megkérdezte a
pincértől.

— Napok óta nem volt itt!

Beteg? Vagy egyszerűen felültette? nem mer
eljönni. Erre az emberre pedig szüksége van . . . Az
egész ezredben az egyellen hasonszörű figura s ha
elveszti olyan erőt ejtett ki a kezéből, ami sokáig
pótolhatatlan lesz. Hiszen azért bent maradhat a
hadseregben, sőt, ráér szintvallani, ha kint már
teljesen kész a szervezés . . . De nem jön . . .

Ir neki: hogy mi baja? Várta több, mint két
óra hosszat, majd megőrült az idegességtől, de hol-
nap azért megint itt lesz . . . Ne feledkezzen meg
a tisztí becsületszóról. Biztosra veszi, hogy holnap
találkozhatnak.

A főpostára vitte a levelet, hogy reggel korán
kézbesítsék. — Mért ilyen hitványok az emberek?
Egyszerre jó és rossz gondolatok csordásan kevered-
tek a fejében. Összeadta ezt az ügyet, az anyja
groteszk ötletét és rá saját eddigi életformáját; mint
valami nagy szennyesláda, valami iszapos áradás és
a végtelen kérdőjeles miértek.

Hová menjen?

Unott és céltalan volt, az utcák bolondul csap-
kodtak erre-arra. A kirakatokban felszárnyazott
plasztronokat nézett, a hirdetőoszlopokról veséjébe
kanalaztak a mulatók plakátjai.

Egy lány bokái kábán maguk után indították.

— Kis baba! Szép kis baba! — kérődzte egész közel a lány mellett — Haragszik, kisbaba?

A lány friss ibolyaszagot hajtott maga körül. Belebódult.

— Megengedi, hogy elkisérjem?

A lányból egyszerre, mintha explodált volna, kicsattant a sírás:

— Utonálló!

Az egyenesbe tolakodó emberek szemesen arratolakodtak.

— Pardon . . .

— Mit akar tőlem?!

Elzörgött.

A vére parazsakkal játszott.

Feje fölött már ládácskáztak a vörös ivlámpák. Kopósan szimatolt . . . itt egy lány . . . ott egy asszony, hozzájuk verte magát, hogy átérezte a melegüket és mégis, mintha fal erősködött volna körülöttük.

Hurcolkodott és hamusodott.

Aztán a minden mindegy lábain a bordélyház felé. De pénz nélkül.

Majd elüldögél a zongora mellett.

Arra is gondolt, van ott egy francia lány, az szivesen . . . pénzt is kölcsönözne neki.

De ekkor már belebotlott magába.

Életutálón kiköpött.

A reggelinél. Együtt vannak, a három test majdnem szorosán egymás mellett, de érzésben, gondolatban az árulkodásig szétdobottan. Mintha a tulvirrasztás gyöngesége panaszkodna ki belőlük — — — csak az anya. Fejkötővel és szemüveggel: jópolgári háziasszony. Idegent várón elevenkedik a szeme asztaltól ajtóig és vissza.

Végre kopogtatás. Két ember jön be: a melanholikus ur és a kísérlője.

Az egyik fürge kis ügynök, a másik körszakállas husól, mint valami szent bálvány. Egyenességbe néz, se hang, se több mozdulat.

— Elhoztam a nagyságos urat — öblöget magából a vezető — Távoli rokona vagyok, kezeit csókolom. Ha időm engedi én járok el érte is.

Az anya bemutatkozik a bálványnak is; de az csak áll, szemei elmozdíthatatlanul ránöttek a falra.

A testvérek lekókadtt homlokuk alól figyeltek. Fülledtség.

Mintha iszapba sülyedt volna a ház.

— A szobája?

— Parancsoljanak!

Csönd.

— Szép!

— Napocska süti estig!

A mumia emberre rácsukódott az ajtó.

A másik még kereplőzött elmenőben.

Annácska kérdezte:

Mi lesz, ha egyszer megtámad bennünket?

Az ember trillásan nevetett:

— Ő??? Arra sincs kedve, hogy a legyet elkeresse az orráról!

Az anya:

— A csendesség a betegsége, szegénynek!

— Kegyed lesz mellette?

Valami elrejtethetlen boldogsággal:

Én istenem, másra már ugysem vagyok használható!

— Olyan ő, mint az angyal! Én mondom boldogok lesznek vele.

Ezután sokáig nem szólt egymáshoz a család.

Mindhármukból kijátszott a lelkük: — — —? Mintha valami titkos, nehéz ködöt hozott volna be magával az idegen.

Sirni! Sirni!

Egyensúly.

Anyuka öreg, kis teste sugározta az elégedettséget.

A fiu hangosan kifakadt:

Csináltass keresztvasakat az ablakokra — — —

Micsoda ötlet? Egy örültsel befalazkodni!

Nem bírta el a környezetét, menekült, de ez a nehéz, vadító érzés vele járt egész nap.

Este egy mellékutca kocsmájában rátalált az embereire. Forradalmárok: szomorú, romantikus dekorációkkal: petroleum lámpa, vörös abroszok és füst, hogy dinyés egyfoltban uszáltak benne a sárga fejek.

Dárdázták a szemeikkel.

— Ne lássátok bennem a katonát. Pfuuj az egésze!

Az emberek gyanakodón vigyorogtak.

Egy fogatlan kézzubonyos rászíszegette:

— No nézd csak a kis madarászt!

Beleszagattott a zsinórjaiba:

— Ez vadit benneteket? A szegénységem?! Nesze cseréld ki a te zubbonyoddal!

Palánkok hamusodtak le közülök.

Egy szemüveges kamasznak kiáltásba ugrott a hangja:

— Csak ne taktikázni!

A társa az asztal mellett:

— Hát áldozz te! Áldozz!!

Ő:

— ?

— Ha valaki a kommün tagja, nem lehet énje, csak mindensége!

Ő:

— ?

— Követeljük a szervezeti vezetőségek eltörlését.

A gazda:

— Csöndesebben! Csöndesebben!

Valaki megetette az automatazongorát:

„ — v — v — v — v — v — ”

Keveredett az élet. Pöröltek, voltak, akik tal-
mudosan spekuláltak, egy fekete inges nem tudta
lefojtani az erejét:

— Mit? Kocsmákban, mint a korhelyek! Az ut-
cára!!! Itt az ideje, hogy történjen valami!

A hadnagy ott ült közöttük, mint az elrekedt
kakas.

Már senki sem látta ki maguk közül.

Aztán hogy vége lett a gyűlésnek, ő is a
kórusban:

„A gazdagoknak van hazájuk.”

A fáradtság jónyásan altatgatta.

A nap teljében belépett az ablakon.

Egyszerre:

„Kopp... kopp... kopp... kopp... kopp...”

Nyitogatta a figyelő szemeit. Agyából egy pillá-
natra kiesett az értelem. Hol van? A kocsmázó
este elibeállította a víziót. Spiclik. Rendőrök. Törvény:
egy materiálan hercehurca nyúlta a csontjait ————
Pedig csak a tompa, egyenletes kopogás:

„Kopp... kopp... kopp...”

Elvigyorodott, ah! a bolond ur... Lustán meg-
dobta magát, még egy negyedórára a fal felé for-
dult. Teste még mindig nem szokta meg az új élet-
formát, reggelenként kibujt belőle a fáradtság és
gyűrte, elnyomta, alig tudta magát kisegíteni az ágy-
ból: máma még jobban. Lekókadott fejében zagyva,
tulképzelt történetek moziztak. Hosszu, fehér utak,
amiken csatangolt ide-oda... városok... hidak...
egy vasuti állomás... milyen régen nem gondolt az
apjára... Ő az: két nagy karjával most felényul,
mintha fel akarná nyalábolni hirtelen, a saját gyere-
kére gondol... meg van-e már?... fiu?... leány?...
Elindult, hogy meglátogassa a gyereke cselédanyját...
brrr, de megint az ostoba kopogás a másik szo-
bából:

„Kopp... Kopp... Kopp... Kopp... Kopp...”

Idegesen kirugódott az ágyból:

— Cudar egy állat, hogy el nem unja!

„Kopp... kopp... kopp...”

— Anyám! — elmérgedten kiabált — Anyám!

Senki.

Várta, hogy a fülei megteljenek a zajjal, hiába...
Mintha valami szennyes halálbiztos áradás ostrom-
molná körülötte a falakat. Bolondul magára vállazta
a ruhát. Bemegy hozzá és megvagdálja azt a zuhogó

bitangot! Érezte, hogy valami baj jön be vele a
házba s ami az előbb még csak kényelmellen volt
neki, most már elbirhatatlan.

És egyszerre csönd lett.

Mintha valami mély kásaveremben tipickölne.
Nem értette a helyzetét, és azt sem, ami az előbb
megkinozta... Hát lehetséges az, hogy ennyire
kiessen a sodrából, mert valaki fel-alá jár a másik
szobában... Szegény, hát nincs meg az ő joga is
az élethez?

Kereste az anyját.

Benyitott a másik szobába.

A hangtalan ember az ajtóval szemben egy fotöly-
ben, királyosan; anyja a napos ablaknál pipiskélt.

— Főnt vagy már? — örömsen, aztán az ide-
gen felé — A fiam! Csak egy pillanatra. Mindjárt
itt leszek, mindjárt!

Az asztalnál megbékülten a fiu:

— Mit csinált az előbb?

— Ő?

— Főlkeltett... Mintha a koponyámon zör-
getett volna!

— Sétált, szegényke... Azt mondják minden
délelőtt hétkor meg kilenckor sétálni szokott.

Tovább, egészen könnyü mesekedvvel:

— Csak ül, ül; aztán egyszerre megindul, mint
valami fababa. A kezei hátul vannak és jár egész
a falig és vissza a falig... Aztán megint csak leül.

Ő gunyorosan:

— Mintha örülnél neki!

Az anya majdnem nevetve:

— Megleszünk, gyereke. Egész szépen meg-
leszünk vele!

— De mi lesz velünk? Az étel, a lakás?

— Délután megfőzök másnapra s Annácskával
esténként rendbehozzuk a lakást.

— És mindez ő érte... a bolondért! — — —
Különb. Nem igaz? Ki tudná megmondani, hogy
ki is a nagyobb bolond közülünk!

Hirtelen ijedtséggel:

— Te, az Istenért! Hátha mégis érdeklik a
dolgok?!

A fiu hangosan fölnevetett. Hangosabban, mint
ahogyan akarta s kellemetlenül fejébe hasogatott a
hangja.

— Hagyjuk, van valami kellemetlen ize a rá-
gondolásomnak!

— Ideges vagy... Azok a könyvek! Uram
Isten, minek ez neked!

Ültek. Hangtalanul nehogy a másik szoba lakó-
járól találjanak mondani valamit és mind a ketten
erősen rágondoltak.

A posta.

A nagyfejű hadnagytól felbontatlanul visszajött a levele.

— És este...? Mindig otthon... mindig csak otthon!

Annácska nekiszabadultan dolgozott. Eltűnni, szaladni, elsülyedni szeretett volna a szómézes ember előtt. Semmi kiélezett tolokodás nem volt a beszédében; a kirobant *jelenet* óta valami majdnem szolgai alázattal puposodott az mellette és mégis... Ugy látta magát, hogy örökre elveszett.

— Nem is kívánok mást! Van valami elunhatatlan jóság az otthonélésben...

A főnök hizelkedő pirosban:

— Koncertek! Színházak! Mit ér az olyan fiatalság minő az enyém is volt? Munka, munka, mindig csak munka... Spórolni. Minek? Minek? És az emberek elszakadtak tőlem, hogy az ajándékom se kell senkinek.

Igy kinálgatta a pénzét. Várta, hogy a lány észrevegye, szóljon; csak egy sóhaj szakadjon ki belőle és ő megajándékozza minden utógondolat nélkül.

Semmi.

Annácska elgubózott. Elég volt: már háromszáz korona előlege van. Egyszer ferde volt a cipősarka s a főnöke felajánlott neki száz koronát... ehettent s másnap visszaakarta adni.

Az ember majdnem könyörgött neki:

— Hát nincs nekem elég?

Ezen a napon megérezte Annácska, hogy vesztes lett. A másik győzött fölötte anélkül, hogy ő komolyan védekezni próbált volna ellene. Valami láthatatlan pókhálóban vergődött, most már kötelességei vannak a másik jóságáért; tudta, az illendőségen kívül soha semmi többje nem lehet a részére és mégis, mintha már az övé lett volna. Az ember megelégedésére már az övé volt és teljes örömeiben élt vele a meleg barátkozó szavakon át.

— Diktálni szeretnék valamit, kisasszony!

A gép zörömbölőn dolgozott. Fölötte rászállott a lány fiatal feje s az ember felgyulladt szemei hamzsolták az életét.

Máskor megint:

— Átmegyünk a raktárba!

Együtt a megsufolt utcán. A főnök vitte a fekete irattáskát, Annácska szótlanul úszott mellette a piros napernyője alatt. Néha guzsba fogta a szívét valami utálkozó érzés. Nem tudta ez már illelenség-e, tullepte-e már a kispolgári életét, csak az érzései, csak az idegei nem birta mindig pihenőbe.

És esténként automatikusan kiesett a szájából:

— Nem jött levelem?

Az anyja értelmetlenül:

— Leveled?... Nem! — egyszer zsémbesen kizudult belőle — Leveled? Leveled? Hát kitől is várhatsz te levelet?! Ki vagy te!!

Annácska hirtelen magára ijedt:

Én??

— Talán már megint valaki? Nem volt elég az az egy jómadár!!

Karmosan felsikított:

— Ne bánts! Ne bánts! Ne bánts!

— Vigyen el az ördög velem együtt!

Ajtócsapódás.

Éjfélleg nem feküdt le. Mintha számadást csinált volna, valami végleges leszámolást mindazzal, ami eddig volt. Sirással indult neki, aztán lassan, lassan az észére ült a nembánomság. Valami kialudt benne. Szürkeség. Egyszint... Hónapok óta nem látta, azóta két levelet is küldött utána. Egyikre sem jött válasz. Elment... Már nem alkudozott magával, már semmi mentséget nem talált.

Fáradtan odacsuszott az anyja ágyához:

— Anyácskám!

Az öregasszony várta. Fehér kezei rácsúsztak a kemény, felborzott hajára:

— Látod, kis csacsim! Látod csak!

A lány terhek alól panaszkodott:

— Olyan nehéz felejteni!

— Aki csak úgy el tudott menni... Mi búsulni való lehet azért?

Lefeküdt. Milyen jó így az elfelejtett magányosságban. Négy oldalról feketén koporsózta az ócska divány.

Később az anyja egészen más tájról:

— Nem beszélnél a bátyáddal?... Rád talán még hallgat.

— Hogyne!... A mozgalom... Óh istenem, nem neki való ez...

Együtt a harmadik felett.

— Pistám!

— Pistánk!

És mind a ketten egyforma hangon, mert ezen az este már mind a ketten egyformán öregek voltak.

Kifordították az otthonából. Esténként gyűlések a csoportban, reggel hétkor a megindult ember zuhólása, egyre elbírhatatlanabbul. A kinlódás már bent volt az idegeiben.

Még alig virradt s ő már ébredt. Szinte beteg, fizikai kényszer alatt várta az első koppanásokat.

Csönd.

Egyszerre, mintha hideg ólomhúsú csöppek pontoztak volna az agyára:

„Kopp... kopp... kopp...”

Kimért, mindig egyazon pontossággal.
A gondolatai meghaltak. Csak a vére, a vére,
a vére . . .

Körbe-körbe, mint a beketrevezett állat.

Egyszerre nem bírta tovább.

Ki, az ebédlőn át az ellenség felé.

Kitárt karokkal az anyja:

— Édes fiam!

— Megfojtom, a hóhért!! — mint egyellen
ordító forma. — Megfojtom!!!

Aztán a diványra vágódott . . .

A másik reggel elég jól ébredt. Hallotta az
idegen kopogását, de most nem volt az több egy-
szerű, ártatlan sétánál, ami ellen a legnagyobb
ostobaságnak tartotta volna csak szót is vetni. Sür-
gős tervei voltak erre a napra, reggeli után köpö-
nyegesen nekivágott.

Október. Ködfinom, hideg eső permetezte az
utcákat. A fák lehajtották a fejüket, a házak aludtak
s a tereken mutatkozó bordákkal csatangoltak a
gazdátlan ebek: ősz.

Valami tétova fekete alak farolt feléje az utca
másik feléről.

Nehezen ismergette.

— Pszt! — intette le az elvtárs. — Nem kér-
dezni — belekarolt.

Egy átjáróházon keresztül a másik utcába.

— Alig ismertelek meg! — — — Minek ez a
szakál, szemüveg?

Sugva:

— Elmegyek! . . . A bevonulás elől Moszkvába.

— Most? Mikor már itt is minden készen van!

A másik papirokat mutogatott:

— Mindenem rendben. Holnap kellene bevonul-
nom s az éjjel Makroszov név alatt Moszkvába.

Nézte keményen, gyanakodó pillogással. Felhők
szakadtak rá. Igazságiszony. Nem értette meg, hogy
ez a mindig legszájasabb közülök éppen most hagyja
őket magukra.

— És a többiek? Mit szoltak?!

A szemüveges ember karonfogva megindította:

— Nem tudják! Csak neked szoltam — — —
tudod . . . a többiekben egyáltalában nem bizom.
Testvér, hányat ismerek közülök, akik a rendőrség-
nek dolgoznak.

A másik kikapcsolta a karját:

— Nem kívánom, hogy tovább kísérj! Mi erő
van benned is, ha így beszélsz? — — Moszkva?
Moszkva?! — — — Mikor itt is dolgozni lehet!
Hogy árulók vannak köztünk? annál inkább.

Fintorral kilökött gesztus:

— Hogy nyakoncsipjen a militarizmus?

— Hát én?!

— Te?

— Én nem voltam katona?

— Te? — — — — Téged kidobtak. Tudod
hát, én benned se bizom, testvér!

Bántottan kiköpött:

— Gyáva ripők!

— Te meg egy vak bolond vagy!

Egyik jobbra, másik balra.

Az eső még mindig szitált, lyukas cipőjében
totyogott a sáros víz, lázasan fázott kívül-belül.
A nagyfejű hadnagyhoz tartott s a szemüveges
emberen gondolkozott . . . Gazember! Közönséges
agent-provokátor. Milyen szépen tudott beszélni,
mindig ő volt a legagresszivebb s most egyszerűen
elutazik. Vagy elutazik-e csakugyan? Visszalátta a
kékvizű szemeket a csontkeretes okularé mögül, át-
futott rajta a borzalom. Lehet, hogy az egész ember
nem más egy ambiciózus, vakmerő filkosrendőrnél,
aki az ő minden sakhuzásukat ismeri s a legalkal-
masabb pillanatban az egész csoportot elfogatja.

Megnyújtotta a lépteit. Ha otthon találja a
másikat, beszél vele, minden áron megnyeri magá-
nak s ha nincs másképp, ők ketten végigjátszatják
az egész mozgalmat . . . Terv szerint, sztrájk for-
májában a gazdasági gépgyárakból indul ki, aztán
átkapcsolódik a nyomdákra s végül az állami üze-
mekre — — — ekkor már bele kell avatkoznia a
katonaságnak is s mintegy a felső hatalom pressziója
alatt kirobban a forradalom.

A kaszárnya előtt lekarosodott az őrnél.

— Nincs itt!

— Mi?

A katona bambán meg se mukkan.

— Mi?

— A hadnagy ur elhelyeztette magát!

— Mi?

— Már egy hete nincs a mi ezredünkben!

Mintha halántékon taglózták volna. Be akart
rohanni a kaszárnyába.

A katona zömöken elibefeszült:

— Parancs, hogy senki idegent nem szabad
beereszteni!

— Mi? Idegent?!

— Senki idegent!

A nagy keze babrált a szuronyos mannlicheren.

— Senkit?

— Senkit!

Elkésetten kanalizta magába a vacsorát. Az
anyja szemben ült vele, látta rajta, hogy van valami
mondani valója, még jobban beleveszett az evésbe.
Éppen csak ez kellene! Mennyi szó és mennyi kép

rajcsurozott a fejében. Ma nagy gyűlés és ma mennyi minden fordul meg a világ sorjában.

Az anya félénken rászánta magát:

— Ma este ne menj el, gyerekem!

— Megint kezdted? Uristen! Mikor unod el már ezt a nótát?

Csönd.

Aztán:

— Hát te nem érzed? Te nem érzel meg az egészből semmit?!

Idegesen felmordult:

— Mi bajod?

Az anyja ránézett, hogy egész matériálisan hozzáért a szemeivel:

— A gyereked! — fájdalmas sirásán keresztül.

— Óh, halva született meg szegényke!!

Az ember haragját lenyakalta a fájdalom. Nyult a keze tapogatón az anyja felé s a másik pillanatban megtorpant:

— Mi közöm hozzá? Mi? . . . Mi közöm az egészhez???

— Istentelen vagy!

— Dögölni!!!

Harcolt s a szentimentális jóság kihúzta a szobából.

Mintha összezöcskölték volna.

A vaksi folyosón nekibambult a nővérenek.

— Engem vártál?

— Ha láttad volna! . . . Egész nap sirt, sirt . . . sirt . . .

Süketen megvetette a vállát.

— Hagyd ott őket anyácska kedvéért.

— Te is?

A lány szemei égetően átparazsáltak a sötéten:

— Én?

— Már te is . . .

Rikatón közékük nyujtózott a csönd.

— Elmész?

— A holnap az enyém!

A lány hangja még egyszer belekéselt az estébe:

— Holnap.

A fultató lépcsőkről visszadobta:

— Holnap!

Óh, mozgás! Óh, erő! Óh, akarat!

Két tevésen megpuposodott ember segítette át magát a hidon.

. . . mélyen alattuk morgott a víz . . . előttük-mögöttük vörös tűzszemek hasogatták a sötétet . . . autó ugatott valahol . . . villamosok csörömpöltek,

mintha megvadult kolompós csorda hömpölyögne le a tulnani hegyekről . . .

Az egyik ember, akinek nagyobb volt a pupja, morgósan a zsebeibe kotort:

— Istenuccse, már cigarettára se jut!

A másik vadul fellendítette az ökleit:

— De lesz! Majd lesz!!

Foghegyről:

— Bolondság! Forradalom!! . . . És aztán?!

Kilödöznek bennünket a világból . . . És aztán? Ez is csak a pénzeseknek lesz jó. Mi beledöglünk! Istenuccse beledöglünk!!

Lebiggyedten a másik is zsebredugta a fekete ökleit.

A hold körül nagysiku, teli formák balanziroztak.

Patkós cipőik zuholták a gerendás padlót. Lehorgadtak, mintha prófétás, új gondolatok csiráztak volna az eszükben, pedig csak céltalanul dühösek voltak, merthogy ketten se tudtak összehozni egy cigarettát.

— A forradalom?

— A forradalom!!

S egy perc múlva a hid lejtője beleszalasztotta őket az első sötét mellékutcába.

Beszélt. Egy óra hosszat. S úgy képzelte, feje körül mindenki látja a glóriát.

Lábsurolás.

Néha valaki felkapta a fejét, mintha álomból riasztották volna fel:

— De hol kezdjük el?

Egyszerre össze-vissza:

— Hol?! Hol?!

Szép, felivelt gesztusokkal kottázta értelmesebbre a szavait:

— Nem fontos! . . . Egyedül a cselekvés! A cselekvés a lényeg! A helycserében új pozíciók . . . Minden az erősebbé . . . S ez most a munkásság!!

Ne, ez az értelem eszenciája volt. A többieknek csak magasból hulló szavak, amik alá felfogó edénynek hiába tartották oda a szomjas füleiket.

Ágaskodás. S valaki nekidühödten kinyitotta a torkát:

— Így csak te beszélhetsz! Katona?! De mi szakmunkások vagyunk!

Másvalaki:

— És családunk van! Igen!! Nekem öt gyere- kem van és sohse papolok zöldséget!

Fölfelé tornászott.

De egy deresedett birkafejű, mintha árverésen licitálna:

— Nekem most gyűlt meg a nyolcadik!
Suta, oktalan harag tornyosodott felé a sör-
tocsás asztaloktól.

Nekifeszült:

— Mit akartok itt a gyerekeitekkel?!

Elámult kórusban:

— Hogy mit akarunk a gyerekeinkkel??

— Most csak magatoké! Legyetek egyszer a
magatoké!!

Egy hordós asszony, mintha rakétát durrantott
volna ki a szájából:

— Huzzátok le, a bolondot!!

Százan hangosan felé köptek.

Aztán egy felkócozott lány az asztal tetejéről:

— Buták! Buták! Buták!

A felizzott fejek értelmetlenül felédobódtak.

— A gyerekeitek! Azok sirják rátok az igát!

A gyerekeitek! A gyerekeitek! A gyerekeitek!

A lötyedt mellű asszonyok:

— Óh, a szajha!

— Az agyongázolt!!

— A szajha!!!

Még forrázóbban rájuk öntötte az igazát:

— Tehenek vagytok! Ludak vagytok! Házi-
nyulak vagytok!

A szerelem utcai kövér lány.

Megismerte.

Hozzáverekedte magát.

— Éljen az egyedülvalóság!

A fülek fuldoklósan tátogtak s az értelmetlen-
ség egy pillanatra a szemeket is bekötötte.

Aztán előre-hátra torlódás.

Kicsattant hangpántlikák.

Karok. Lábak.

A felszabadult lendület kék okozatrózsákkal.
De már nem egy irányban.

— A gyerekeink!

— Éljen a forradalom!

— Mi lesz a gyerekeinkkel???

Két egyfájósu parton tarajosodtak az indulatok.

Voltak, akik siralmasan lehorgadtak és voltak,
akik a csillagok felé dobálták az elnyütt sapkájukat.

A lány. — Nem sokára!

A hadnagy. — Nem sokára!

A két összetalálkozott ember testvéresen vitte
magát az estében. A lány az erősebb, dirigál, lázas
kedvével gyujtogatja az embert, papírból játékszer.
Hideg szél hasogat közékük.

Az ember még jobban összebukik. Valami meleg
zugra, valami kis ittokára gondol és kibuggyanak
belőle a célozgató szavak.

Aztán hányaveti nyíltsággal:

— Adj kölcsön két koronát!

— Mit akarsz?

— Nincs nálam pénz.

A lány röhögésbe csattan:

— Hát dögölj meg! Hogy én adjak?? Inkább
dögölj meg!

Az ember visszazaladt egész a tréfaig:

— Együtt! Jó?! Együtt!!

A lány megrázta a szatyros táskáját:

— Nekem van!

Az ember már egészen a rikató szögvenből:

— Hát nekem nincs? Érdekes. Nem érted a
tréfát!

Egy kávéház előtt:

— Gyerünk be!

— Álmos vagyok . . .

Hazudott. Elment s a nyála összesűrűsödött
valami karcos izekért.

Hazafelé.

A gyűlés élete dolgozott benne . . . Siker és
perspektívák . . . De lassan más gravitációk s ide-
geibe karmosodott a holnap reggel.

„Kopp . . . kopp . . . kopp . . . kopp . . . kopp”

Minden ment a kitervezett uton — vagy leg-
alább is ő így látta. Vörös szálak csomózódtak nála
a gyárakból, a csoport hangyáskodott s hírek a rendőr-
ségről: denúciánsok, feketekönyv és úgy érezte, hogy
kopók jönnek utána minden mozdulatánál. Az utcá-
kon bomlott idegszálakon erre-arra kapkodta a fejét.
Valami megszorított vad érzékenységgel várta, hogy
egyszerre lecsapjanak rá. És ez az érzése napról-
napra mélyebbre gyökeredett, egészen megzilálta.

Otthon betegre lapította a csönd.

Az utcán gondtalan gondolatokon ingatta a
fejét s egyszerre rájött, hogy valaki elloppja a lépé-
seit. Figyelt és hallotta, amint felemeli a lábát, valami
idegen láb óvatosan beletoppan a nyomába. Rá-
szánta magát, hogy meglepően hátrakapja a fejét.

Egy totyakos öreg ur.

Egy bakfis pávás kínálkozással.

Egy felbutyrozott dada.

Maga elé engedte, hogy megnyugodjanak az
idegei s a másik percben ugyanaz a lopkodó üte-
mezés.

Az eldugott utcák jobbak voltak hozzá. A téres
szabadság magára hagyta a gondolataival: ha üldözői
elfogják? — — — — —

— De mi baja?

A kávéházakban nekiesett az ujságoknak.

Semmi rendkívüli ügyet nem talált.

— No lám! No lám!

Hazafelé kivirágzott a bátorsága. Napoleonkodó göggel a tömegben. Ha tudnák, hogy kicsoda ő, milyen himnusz és koporsó? De nem merete keményen kirugtatni a lábát, mert ablakos volt a cipőtalpa és galánsan a hóna alatt cepelte a kardhüvelyét, mert tudta, csak fél penge van benne és az könnyen kibukfencezhetik.

— Unalmasak vagytok! — mondta a vacsoránál. — Kegyetlenül unalmasak vagytok!

Annácska valami regényt olvasott, az anya beborogatott halántékkal krétásodott a diványon.

— A fejem! A fejem!

Csufolódón vihogott:

— Talán egy kis pálinkát!

Az anya alig hallhatóan:

— Milyen szivtelen vagy!

— Hát kinek lesz szive hozzám, ha egyszer elcsipnek?

Az asszonyok egyszerre:

— Mi?

Röhögött:

— Majd meglátjátok! . . . Csak várjatok, majd meglátjátok!

Többet nem szólt. Trónolt nagy, végzetes titkokat villogtatón az értelmetlen asszonyok közé.

Reggel rázörgetett a nővére.

Nagyon messziből ébredt.

Annácska átsirta a deszkákon:

— Gyere . . . a mama! Mi lesz velünk, mozdulni se tud!

Az öregasszony pihegett a vánkosok között.

A fiu szelesen handabandázott:

— Hát mi az?

— Ó! Ó! Ó!

Annácska szeliden magyarázgatott.

— Jó! — mondta a fiu és megverte a combjait. — Az örülthöz? . . . Jó!!

Félhét volt.

Becsuszott az idegen szobába.

A busuló ember a fotólyben, mintegy elmozdithatatlan massa.

Köszönt neki.

Csönd.

Dörmögősen az anyja székére ült. A nyitott ablak kiásította az utcára, lent zaj, a világosság kettéhasította a szobát.

Vértorlódás.

Unalom.

Jó, hogy az utcáról valami befért a szobába.

Mintha hullámok járnának a bőre fölött. Aztán, csakhogy mondjon valamit:

— Olvasni se szokott? — — — Buta Fityfirty!

Sokáig ő is mozdulatlanul. Az idő ölmosodott. Nézte a mozdulatlan embert s valami fájás sajgott föl a mellében; aztán a fejében is. Az utóbbi napokban már többször jelentkezett ez az érzése — most, mintha rátalált volna a gyökerére. Őszinte gyerekes félelem valamitől. Szégyelte bevallani magának, de biztos volt benne, hogy az a szemüveges renegát bele is beledobott valami mételyt. Azóta mintha kocsonyában játszanának az idegei. Minden kis neszre akaratlan reagált és a csönd, az tele volt titokkal.

— Van valami meggyőződés ebben a mókában? A másik jegesedett.

Még félórája se volt bent s majd kibujt a bőreből.

Végre az ember, mintha gépezetre indult volna. Kezei hátra kulcsolódtak s az első lépése már épen olyan biztos volt, mint az ötvenedik, mint az ezredik.

Csodálkozóan kísértgette a szemével.

— Ez jó, mi? Jobb, mint úgy bóbiskolni, mint a tyuk a tojásain?!

Az embernek csak a lábai éltek.

Ide-oda, ide-oda . . .

Még mindig hintálgatta utána a fejét. S magában valami groteszk jelenetre várt. Oktalanul felderült és érezte nagyszerűen, egész torkából tudna nevelni rajta, ha ez a bolond masina véletlenül nekikopanna a falnak. És nem . . . semmi . . .

Most a fotólyhoz ért és pontosan beledobta magát.

Aztán még egyszer ugyanez a séta.

Délben eljött érte a kereplős emberke.

Odaadta a karját s a másik ölmosan rákajmósodott.

Ő még ült. Valami még ragasztotta s érezte, hogy a megürült szobának most hahotázva szét-durrannak a falai.

Lihegett az élet.

Az ebédnél vigyorogva azt mondta az anyjának:

— No! Jó kis selma az öreg! . . .

Nem értették. Leszegett fejéből látták, hogy valami nagyot, valami tilkosat még tartogat magában. Az anyja sopánkodón:

— Mit mondtál?

Teli szájjal röhögött:

— Fityfirty! Fityfirty! Fityfirty!

Az asszonyok akaratát megette a félelem.

Később egy zubbonyos gyerek levelet hozott neki:

„Este találkozás a szokott helyen! Fontos megbeszélés! Okvetlenül eljönni!”

Remegősen zsebregyúrte. Annácska kérdezősködött tőle, süket volt.

— Nem félsz ezektől az emberektől? — nyöszörögte az anyja. — Én semmi jót nem nézek ki belőlük.

Hirtelen rájukmordult.

Az anyja:

— Ha te úgy gondolod!

Fordulata lal:

— Mit? — — — Eszrevettetek valamit?!

Dadogás. Mert hiszen senkinek semmi különösebb mondanivalója nem volt. Csak az őrizgető szeretet, de azt most nem tudta felérteni az ember.

Beteg volt valamennyire. Valami tántorítgató fáradtság nyűtte az egész testét s most szinte fizikailag kívánt valami szenzációs nem vártat, ami fejbe-bunkózza, legalább egy időre eldöntse pihenni.

A találkozás helyre indult, egy óra hosszat járt ide-oda a városban és észre se vette, hogy elvesztette az irányosságot. A mahomet idegen emberre gondolt, mulatott rajta s aztán egészen beleveszett.

A parancsoló levél? Volt csak!

Éjjelre, mintha mozit állítottak volna a fejébe:

Miljö. Történetek. Hangok. Színek . . . Aztán egyetlen központba szaladt formákból valami ismerős asszony, akinek egy fehér kis koporsó hintált a mezitelen mellein, amint jött, úgy nőtt és felé jött, a koporsót most leemelte a melleiről s mint valami ólomtömböt az ő riadozó szíve fölé tette . . . a . . . a . . . óh — — — — hogyan szedjen be levegőt, két nagyhasu pók dróthálót horgolt szempillájától a szempillájáig . . .

„Kopp . . . kopp . . . kopp . . .”

A monoton ütem ébresztgetően rávert az agyvelejére.

Mintha kinzó fürdőből bujt volna ki, szakadt róla a meleg sós víz . . .

„Kopp . . . kopp . . . kopp . . .”

Ahogy jobban magához ért lassan, lassan mély állati hálálkodás csuklott fel belőle a másik szobában zuholó ember iránt. Ha az nincs, már ő sincs . . .

S ezt most hitte is . . .

Mikor az anyja helyett megint bement hozzá, szerényen meghajlotta magát.

— Óh, mennyivel pontosabb vagy te, mint a mostani rongy órák! — mondta s jó gyerekek leült az ablak mellé.

Az ember második sétájánál kibujt belőle az ördög.

Többé el se vesztette a kedvét.

Hogy van utca s hogy vannak még más emberek is, eszébe se jutott.

Tudta, hogy megint új fordulóhoz ért az életével. Boldog volt, egykapásra sok minden kicserélődött benne és ezen a napon neki is fekete lett a fehér, és a fehér lett a fekete.

Másnap megint.

És a harmadik napon is.

Örömök bukfenyeztek a vérében.

Mintha kerekeken szaladt volna be az idegen szobába.

Lepedősen rátapadt a csönd.

Csak egy bizonytalan érzés maradt meg az éjszakáiból: álmotóiz, de itt felspékelt a vidámság s az ablakon benézett hozzá két vöröstitős torony, mint valami csodálatosan hosszunyaku állatok.

Fütyült. Füttyögött.

Egyszerre rosszgyerekesen kinyújtózott az ablakon.

A sarki rendőr. Mintha fel akarná dobni hozzá az öklét.

Óvatosan visszacsuszott.

— A gazember!

Kihuzta a fél kardját s lesbe az ajtó mögé állt. Elhatározta, hogy olcsón nem adja meg magát. Inkább halál, mint a szégyenletes börtön. Inkább! — — — — Csak már jönne. Sohse hitte volna, hogy ennyire körül van véve árulókkal. Mélységesen elszomorodott.

A bálványembert mozgásba kapták a lábai.

Ide-oda, ide-oda . . .

És ekkor ő is mindenről megfeledkezett.

Ilyenkor rájárt a gondtalan jóság.

Csak a másik.

Csak ő.

S a világ bolondul összerosakodott a fejében.

Délben kutyaalázatosan kezecskölt az anyjának:

— Most látom csak mennyivel tartozom neked — mondta és kómikusan beleásott a hajába. — Mi lett volna belőlünk ő nélkül!

Az anyja rémeket hesegetett az eszével.

— Pistikám! Fiacskám!!

Annácska, mint a beteget invitálta:

— Nem jönnél néha élémbe?

Az anyja:

— Már napok óta kint se voltál!

— Istenem, a színed — — — és a hangod is . . .

Fontosan leintette őket.

— Ne ezen a hangon . . .

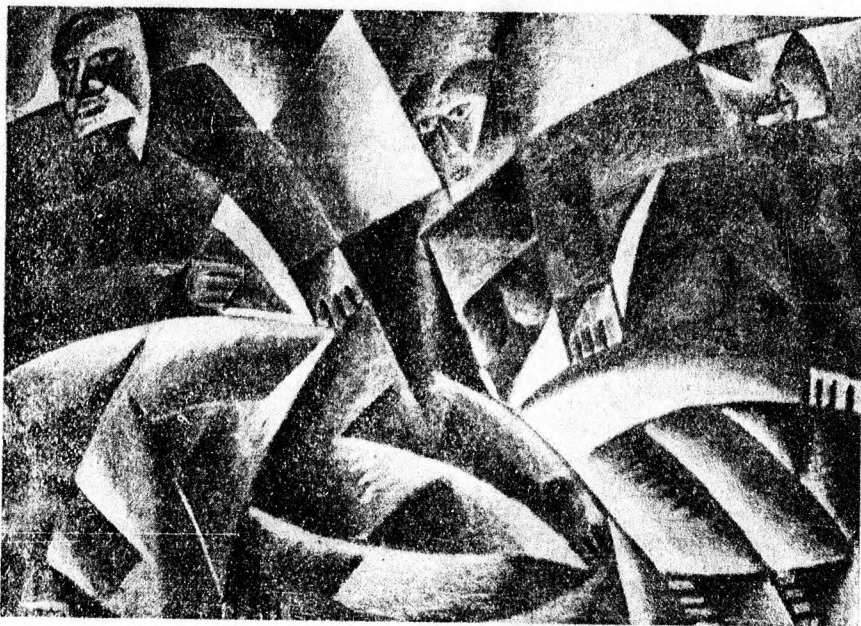
Szünet.

— Odabent mi sohse beszélünk ilyesmiről . . .
Ki tudja . . . hátha egyszer a falak is. Eh!!

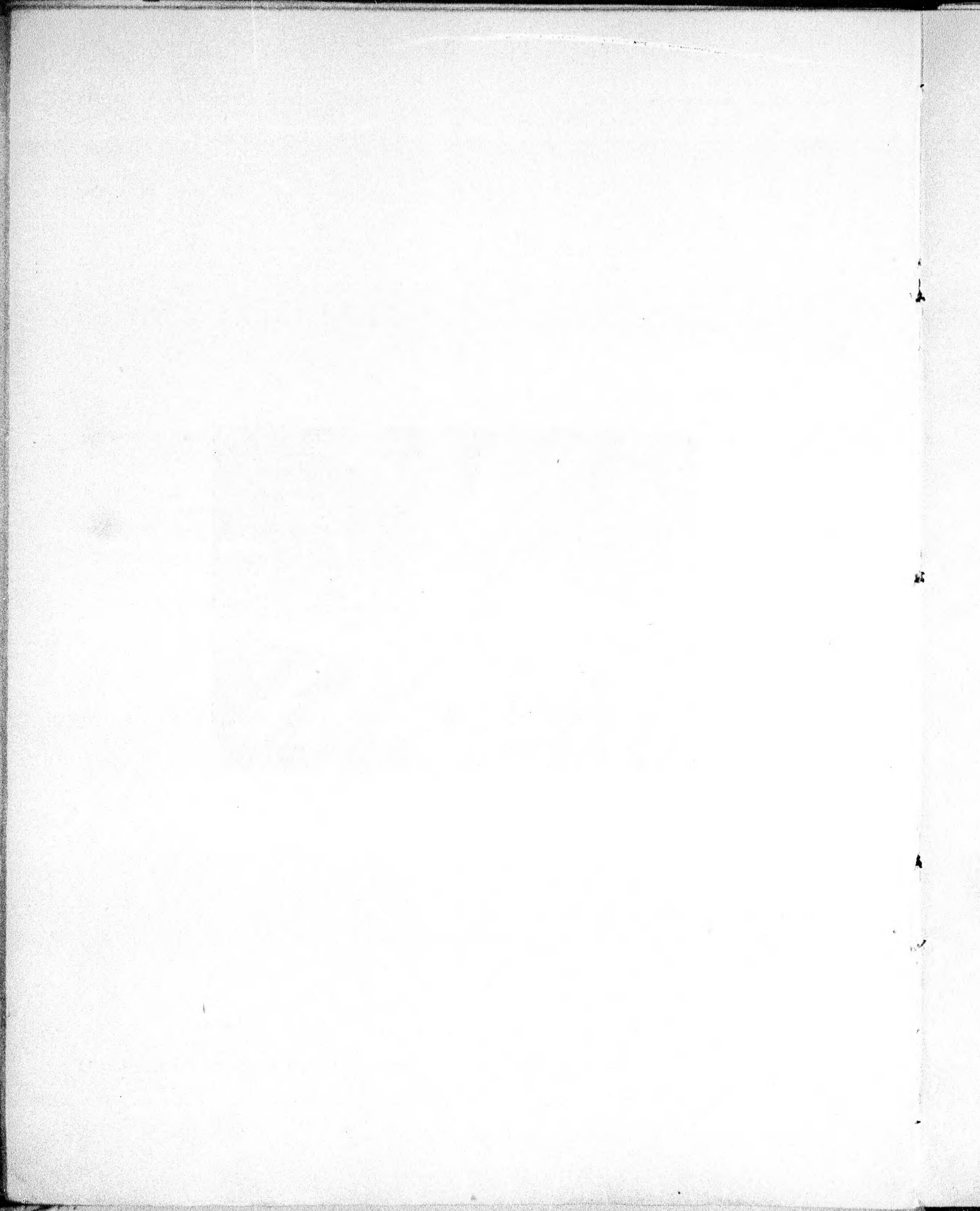

BORTNYIK SÁNDOR: FESTMÉNY

BORTNYIK SÁNDOR: FESTMÉNY

Dühösen otthagya őket.
Egy óra hosszat akár építeni lehetett volna a testes csöndből.

Végre az anya sugva:

— No?

— Annácska sirt:

— Nem értem... Én már napok óta nem értem!

Roppanás a szobájából.

Tudták, hogy hullásan most az ágyra dobta magát.

Valamire vártak.

Aztán, mint rendesen, félkettő lett.

Áthallotta, hogy később az anyja kétszer kiáltott érte.

Nem mozdult.

Este ruhástól, vacsora nélkül találkozott az álommal. És a koporsós melleivel megint eljött hozzá az éjjeli vendég-asszony. De most nem maradt egyedül, mint valami tavaszi fából a virágok, úgy feslettek ki belőle ezer idegen emberek... a másik pillanatban, mintha fájdalmas pusztai nótát vonítottak volna a füleibe.

— Ki vagyok én?

— Ki vagy te?

— Kik vagyunk mi?

Nem bírta tovább. Pipiskésen kilopakodott az előszobába, aztán négykézláb az ebédlőbe kúszott.

Az asszonyok aludtak.

Kinyitotta az ajtót, lábhegyen egész az elvetett, szuszogó emberig ügyeskedett.

Nem értette:

— Alszik??

Az ágylábhoz dobott ing most felemelte a hosszu, fehér ujját.

Engedelmeskedett neki s már tudta is egyelőre minden rendben van.

Át a szobákon, hogy lélegzetet se vett. Kegyetlenül felfázott, alig bírta összefogni a testét.

A meleg ágy szerelmesen elnyelte.

... Mi minden történik egy éjszaka alatt?...

És senki se vette számon ezt az éjszakát.

Bolond, szent individuumnak lengette ki a reggel.

Nézte az anyját, mint egy kinzókamra és nézte a nővérét is, mint egy kinzókamra.

Ettek.

És ő? Sokáig nem merte ráemelni a szemét. ... Egyszerre véletlenül és ekkor eszébe villant, hogy valami végleges próbát kellene csinálnia ezzel a titokzatos figurával. Miért? ... Nem keresett rá választ. Az utóbbi napokban egyáltalában nem okoskodott semmi felett.

Gazdag volt a feje ötletekkel. Már meg volt minden, csak várta, hogy a másik lépésbe mozduljon. Ravaszkodón utána lopakodott.

A tagjai el akartak táncolni tőle, de egy percre még összefogta a kíváncsiság.

Az ember libegős, nagy ujságpapir farkokkal csak járt ide-oda.

Most már semmi kétsége nem volt.

Mintha kőbe halt volna a kicsinysége.

Az emberben lejártak a bolond rugók.

És ő meggyulladt.

Fölhasadt a torka:

— Szent vagy Fityfiritty! Óh, szent vagy! Szent vagy!

Vonítva a tornyos szék elé kúszott.

Aztán egyszerre kardosan, mint valami legenda-figura.

— Levegőt!! Levegőt!!!

Elszabadult és rámostól leszaggatta az ablakot.

Mert az akarta, hogy mindenki hozzáférjen.

Aztán az ajtót.

A kemény falakba beleszikkasztotta a fél kardját.

És zengett, mint valami bandérium.

A felhasadt ajtóban most eltördelt, krétácska testével az anyja:

— Fiam! Fiam!

Nem ismerte meg.

Az elijedt asszony belevisitta az udvarba:

— Segítség!!!

Csak egy hang több a koncertben.

Kozmikus egység benne a világ.

S az egész nagy életével a padlóról:

— Fityfiritty! Fityfiritty! Fityfiritty!

Az ajtóba és ablakba belevirágoztak az össze-riadt emberek.

Valaki högölin felordított:

— Megkötni!!

És ekkor komoly egyszerűséggel megint talpra nyújtózott.

Vérző kezei alázatosan kitárulkoztak.

— Eresszétek hozzá a kisdedeket!

Görbében állt.

Várt.

Várta, hogy a bamba csürhe térdenállva egyszer csak meginduljon.

Tudta, hogy ennek így kell megtörténni.

S barlangos szemeiből kifáklyázott a gyerekek öröme.

Vége.

A TEMPLOM TORONYŐREI

BŘEZINA OTTOKAR

Láttuk: számtalan rajban vonultak szomoruan
a dolgok
Komor fenségén. Egymáshoz mind idegen lélek,
Mindhamint más-más csillagzatról
Hullt volna a Földre misztikus hajótörés után;
És veszteségükről álmodoztak,
Mágikus erdők mélyes magányosságairól,
Aranymadár szárnyakkal barázdálta az étert
Felettük a Nap
Átzengte dala a Mindenséget, zengte:
A harmonikus élet fenségét, földi Kertekben
Teremtő Reggel csodáit s a tengeralatti mezőkön,
A levegő, a víz kék pusztaságain;
Szomjasan hajolt az Óceánokhoz, viharra
Paskolva merített,
Nyugodni tért havasigyopár fészkebe a gleccserek
alá ametiszt barlangokba,
Tüneményes álma, ezer testvér-Nap játéka,
Melankolikus muzsika ritmusára táncolva
Végtelenségeken átlegegett,
Fényeskedőn szerelemben. Gyógyíráról regéltek éjjel
a virágok,
Szőlőben, mákban mámor sutlogott.
Ismerték a gyengéd szavakat, mik elszórt
szemékként
Csalják oda a madarakat,
És az erdők állatait,
Melyek nem izlelnek vért, bátran, bizalmasan
látogatták.
Országokat uraló városokról álmodoztak,
A munka kéjéről,
Kalapácsok ünnepi zengéséről, Tűz szelidítéséről
Harc kábulatáról, utazás jelzéseiről, édességéről
a veszélynek,
Adók büszkeségéről s a kéz bátorságáról, mely
titokzatos hálókat vet ki a népekre
És szavakról, mik szurokkoszorúkként hullnak
ellenséges városokra
Magányos sziklákon a sas büszkeségéről (vibráló
szárnyai ércce merevedve)
A repülés sebességében
S csillagok módján hatolnak át a Mindenségen.
Megsemmisülés kéjéről, Cyklonok diadalmenetéről
a sikságokon,
Lángoló erdőkről, orkánokról, az Elemek démoni
kacajáról:
Széttördelt bilincsek zörgésével villámokként
robbannak a Kaoszba,

Keresők tragikus szomjáról (hajsza!) Kutatásról;
S számtalan világ utain követik nyomon a Titkot
(Egyetlen Világba torkollanak mind e világok.)
Kergén rontanak évezredekén át, őskorszak előtti
romokon szimatolva,
S a kalapács utolsó ütésétől éppen készrekovácsolt
izzó vasszemeken
Lendítik hálójukat a Napba,
Majd hálókat bocsátanak le lángoló tengerekbe
(Pókhálók gyanánt emésztődnek)
S elítélten: örökké kutatni, megzavarodnak
a Csöndtől,
A köröskörüli rettenetes hallgatástól,
S jeleket látnak: Kezek mágikus érintésében,
Kinzott állatok agóniájában, villámok előli
menedéken,
Tört szemek örületében s a makacsul léptükre
nyomba sajduló büszkeségben.
Álmodoztak: bizonytalanság gyönyöréről,
Piacok lázáról,
Ezer nyelv-zavarról, mely úgy teleharsogja a lelket,
Mint egy kikötőhelyet,
Hova minden tengerekről futnak be a hajók,
S hol félelmek, remény, vér és bűnök orgiái
tulharsogják a tenger zúgását,
Ágyuk üdvlövését s a partraszállók orcheszterét.
És az esti muzsika édességéről: éteri ködként lebeg
tova a partokon,
Ezer csillárból ömölve,
Folyók fölött, melyek hideg ragyogás
ereiként áradnak a Holdból:
Álmodoztak: szépség terhétől fáradt, talányos
asszonyokról,
A kik melankolikus dalokkal hívják szeretőiket
S virágzásokba, bokrok szunnyadásába varázsoltnak
tűnik ruháik suhogása, áramlása,
Fehéren: a drágakövek, ajkak foszfor-szíkrazásában
burkolóznak az alkonyatba,
Mintha mágikus illatmagokat vetnének
a kigyullasztott szivekbe
Kezeik,
Álomba ringatott kigyók varázs-mozdulataival,
S a halottak lelkeit idézik bódító füstpárákban.
De mindenek utolsói (be föllihegtünk a szeretettől!)
Kitagadott milliók, hangyák, repedésekből
előhemzseggön
Rabszolgák, kik akár tiltott kertekben suhannak
el az életen,
Némán vonultak tova. Kifáradt a lelkük, nincsenek
álmaik,
Csak valami váratlan csapásra szikráztak föl
szemeik

S ilyenkor néztek, föl, maguk fölé, az egboltozatra,
 S ez, miként sivár műhely menyezete, időnk
 alkonyaitól feketült fölöttük,
 Kormosan ezeréves robottól:
 A horizont alatt szelek szították a kohókat vörösen
 izzó gyeheknává,
 Miben kitépelt erdősegek izzón áradó hullámokban
 perzselődtek,
 És földetátfogó firmamentumok, miként üvegből fujt
 buborékok
 Játszodva Spektrumban — Kékben, a boldogság
 éteri palotáinak kupolái
 S fenn, közel a boltozathoz a Magasság fényét
 sugárzó ablakok:
 Olvadoztak a gőzben, keringtek mint Kanális
 tükörének habja,
 Reflexe széttengődött a csillagzeniten, felhők
 kormába ivódott
 Aranyhomokként vér-agyagosan:
 Gigantikus árnyak sercegőn ereszkedtek fölé,
 Örök tüzért folyó mystikus harc szymbolumai,
 Templomod toronyőrei lépkedtek közöttük. Közös
 jegyüknél
 Egyedül ők ismertek egymásra, Más eg és más föld
 Igéretét bontotta ki nekik a dolgok pompája
 és borzalma,
 Számptalan forma bőségében teremtő lehelleled
 erejét érezték,
 Mely villámtüzként a szépség leghatalmasabb
 vonalaiban villan meg,
 Idők felhőzetétől terhes tájak fölött,
 S menyőkkel bénítja a Bátorok Kezét,
 Misztikus vétek alóli föloldás nekik: fájdalom
 és munka
 Ut biztonsága: benső öröm, mozdulatlan, fehéren,
 s erősen mint a Nap,
 Vihar vagy éjszaka közepette látatlanul bár,
 Mégis parancsol a földnek örök törvény szerint,
 Napként (a győzők anyja, testvére!) évezredek
 véreben,
 Köszöntötték az asszonyt, Reggel pirjával ajkukon,
 És ragyogón emelkedtek éjeikbe a nyar csillagképei
 Sas, Hattyu, Delphin és Lyra,
 Millió szenvedő testvérhez szólt küldetésük,
 Hogy építéshez szegődne a Robot-Nép,
 De hogy izzóbbak lettek a szegődők szavai
 s kezeik a vágyakozás tűzében lobogtak:
 Erős, halálnak parancsoló Igazságosságod
 A föld minden édességének emlékét vette el
 ajkuktól

HAJÓS SÁNDOR

JEGYZETEK AZ AKTIVIZMUSHOZ

(FELOLVASÁS A »MA« KAPOSVÁRI PROPAGANDA-ESTÉJÉN)

Az ember, mint a benne levő energiaviszony-
 latok megérzője, kétpólusú alapérzéssel bír: a fáj-
 dalom és öröm érzésével. A szervezet energiaföls-
 lege mérge, mely elvezetendő. Ezt a szükségszerűsé-
 get jelzi a fájdalom, amit közönségesen vágnak ne-
 vezünk. A kielégülést követelő vágy az energiafö-
 lősleg érzése, egy ideges állapot, valami utáni ka-
 paszkodás, ami alkalmas a belső energia eltünteté-
 sére. És ezek a valamik a mi szeretetünk, ambícióink
 tárgyai. Mindegy, hogy mi: asszony, barát, kutya,
 könyv, vagy kő, amibe belefáradunk vágyunkat. Sze-
 retőink! Kívánjuk, akarjuk, mert alkalmasak arra,
 hogy segítségükkel megszabaduljunk egy ideges álla-
 pottól, amit az energiafölsleg okoz és hogy ez az
 ideges állapot (fájdalom) az antipólusba csapjon: az
 örömbe.

Az öröm nem az a jókedv, a felcsiklandozott-
 ság, mint általában hiszik, hanem egy, az apátiához
 hasonló állapot, melyben a vágyak már ki vannak
 elégítve, mikor már semmi után nem sóvárog az em-
 ber. Ez a tiszta örömszerű állapot, mikor már nem
 érezzük magunkat, a külvilágot objektíve és nem az
 éntől vonakoztatott hasznossági szempontból érzé-
 keljük. Úgy képzelhető el valahogy, mint az álomta-
 lan alvás, de ébren.

Ezt a tiszta örömállapotot akarja az aktiviz-
 mus az esztetikai szemlélődés alappontjává tenni,
 azt az állapotot, amely mentes minden individuális
 vágytól.

Ez maga az Aktivizmus, csak az a probléma
 var feleletre: hogyan érjük el ezt az állapotot?

A bennünk jelentkező energiafölsleget a fájda-
 lom érzése szimbolizálja (fájdalom alatt legáltaláno-
 sabbban egy ideges állapotot értek.) Az energiaföls-
 leg elvezetési formája a munka a legáltalánosabb
 értelmezésben, tehát úgy a szellemi, mint fizikai
 munka. Nem elegendünk meg a vágy pusztja jelenlé-
 tével, hanem a vágyódást valóságra váltjuk egy mun-
 kafolyamat megindításával, melynek első fejezete:
 megszerezni a külvilági objektumot, melyhez a vágy
 kapcsolódik.

És az eddigi berendezkedésű és kulturájú em-
 ber élete ezen a ponton savanyodott a larpurlar
 életfelfogásba.

A társasegyüttélés mechanikája gátakat emelt
 a milliók vágyai elé, nem tudott, nem tudhatott azon

külvilági objektumok birtokába jutni, melyek a vágyelvezésekre alkalmasak. Így keveredett az ember egy örök-ideges állapotba, egy örök-fájdalomba. A magántulajdon szentsége, az osztályállam szuronya, a házasság, az egész ideológiai világ: a vallás, morál stb. voltak azon ellenállások, melyekről a *vigaszt-kereső* elhitte, hogy az osztályok fölött álló, abszolút valami: önmagáért van.

Ezen önmagukért létezők fejlődése a gyermekkorban kezdődik, ahol a gyermek vágykielégülése elé a szülők ostoba egoizmusa, vagy rossz gazdasági viszonya szabja a gátat. A gyermek kezdetben ordít, sír minden egyes ilyen *kényszerbefogadásnál*, mert a belétojtott vágy azonos a fájdalommal. Nem akaratosság az, mikor a gyermek sírva követelődzik, sőt erőszakkal is próbálkozik.

Az eredményt ismerjük: az engedetlenség különböző büntetési formáit, melyek újabb, az előbbi-től rendszeren nagyobb fájdalmak forrásai. A gyermek megriad a fájdalomtól és látszólag csendes marad: engedelmeskedik. De a megnyugvás csak látszólagos, mert a gyermek perverziókba csap, vagyis más tárgyhoz köli a vágyát.

Ez a jelenség elégséges a *larpurlar* életfelfogás magyarázásához.

A gyermekben a vágyelfojtás szokássá válik, mit átvisz későbbi érett életébe is, csak hogy ez a tudatos élet a fájdalmakat perverz formákban tudatosítja: a különféle érzésekben. A szervezet következetesen berendezkedett a örömkeresés principiumára, önmaga gyógyítója lesz: keres magának narkotikumot és ez abban a megnyugzásban nyilvánul, hogy vannak dolgok, amik cél nélkül, önmagukért vannak, ok nélkül, csak hogy legyenek, mert (és itt a *circulus viciosus!*) szépek! jók! erkölcsösek! stb. Ezeket önmaga fölé helyezi az ember, mint deszpótát, elfeledteti önmagával is, hogy ezekért valamikor súlyos fájdalmakat szenvedett el és letagadja önmaga előtt is, hogy amikor ezeket abszolútakká emeli egy kényszer befogadást leplez, elszenvedett fájdalmakat tagad le.

Pld. a gyermeknek első erotikus vonzalma, mely a közvetlen környezetre irányul és a fejletlen szervezet miatt nem nyerhet kielégülést, fájdalmas érzésbe csap át. Ezen fájdalmakat le kell gyűrnie és ezen elfojtások eredménye lesz a legközelebbi környezettől való teljes nemi elhidegülés és ennek indokolása önmaga előtt a vérfertőzésnek, mint bűnnek a maga fölé emelése.

Vagy: az anarkistának született gyermek minden vágyát kiakarja elégiteni és azzal nem törődik, hogy más szenved-e e miatt: mindenáron akarja

vágya kielégítését. Az erősebb környezete akaratát letöri és csak azon vágyait engedi szabadon, amelyek nem az uralkodók (a szülők) kárára mennek. Ezzel egy csomó vágy szalonképtelenné lett, a tudat alá szorul, ott működik, folyton cselekedetre izgatja az embert, de akciójában megkötik az egy-ezer elszenvedett fájdalmak emlékezései és vigasz-képen ezen vágyak fölé állítja cenzornak az erkölcsöt. Így vigasztalja magát: ezt azért *nem szabad* tenni, mert az erkölcsbe ütközik, ami önmagáért van. Mikor azt mondja, egész tudattalanul egy fájdalmat kerül ki, mely vár rá a büntetésben.

Az ember minden ideológiája, melyet maga fölé tornyolt abszolútnak, megalkuvása a fájdalmakat kerülő szervezetnek. Ezen fájdalmakat azonban elfelejti, a tudat alá szorítja, annak csak a szimbolumai élnek a tudatban, mint ideológiák az ideológiáért, önmagukban, magyarázatlanul: vagyis istenek, dogmák.

Ilyen kerülő uton jut a szervezet újból örömhöz. Hasonlóképpen születtek azon érzések, melyeket esztétikainak nevezett el az akadémia. Szintén az energia fölösleggel rendelkező szervezet vigaszai, a ki nem elégitett vágy fájdalomosságának kikerülései.

Ha valaki művészileg szemlélődik pld. néz egy képet, és örül, akkor nem a képnek örül önmagában. Ezt már annyian látták és hallották és még senkise tudta megfogni, hogy mi az? Szép mert szép vagy más hasonló tautológiában törnek ki az esztétikusok. Hanem: örül a képnek, mert él a szemlélőben valami, ami azonos akar lenni a kép szubstanciájával, valami egoista vágy, mely a magáénak akarja (nem fizikailag!) mert a lelke mélyén ülő vágy föloldást nyerhetne benne, a képben és önmagában levő lényeg azonos, de elválasztja őket a materia. Tehát újból erőszak befogadásra kényszerül.

Vagy: beleálmódja magát a művészbbe, s mint fétis szeretné magát bálványoztatni, de ellenszegül a materia. A szemlélő tehát önmagát találja meg a műben, annak centruma szeretne lenni, él a tudattalanságba merült vágy, mely meg van kötve és megkötöttségeért vigasz: a szépézés!

De van műalkotás, mely a harag, a gyűlölet, sajnálkozás stb. érzések belső látásait idézik elő.

A szervezet mindenáron kerül a külvilági objektumokat, melyek károsak (fájdalmasak) és ha ellenállhatatlanul közelednek, a szervezet megteszi a védekező mozdulatokat a fenyegetés ellen. A *tettel* tehát, mellyel elhárította a fenyegetést, újból megszerezte magának az öröms állapotot. Azon esetben, amikor a szervezet a fenyegetést elhárító mozdulataiban gátoltatik, keletkeznek a jövő félelmének külön-

böző érzésformái: a harag, bosszu, szomorúság, mint narkotikumok.

Romeo és Julia fellángoló szerelmében pld. magunkat találjuk, a mi vágyunk megy ott teljesedésbe. Mikor az apa kitagadja a lányát, meggyűlöljük az apát. Ez a gyűlölet érzés egy cselekvési vágy elkenődése, az apát szeretnők félretenni az utból, de nem tehetjük fizikai okokból. Ezért a tehetetlenségre kárhozottsággért vigasztaljuk magunkat azzal, hogy ez csak művészi alkotás, a művész célja ép a gyűlölet felébresztése volt, mint esztetikai érzése, mely minden más cél szolgálatába szegődés nélkül való, csak önmagáért van.

És ha így fogjuk fel a művészetet, mely csak arra való, hogy bennünk cél nélküli érzéseket keltsen, ez káros, mert megköti az akciót, mely egyedül lehet realis kielégítője a vágnak. A larpurlar narkotikum, a kényszerbefogadásokat eltűrő ember elmámorosítója.

Örömös élet csak egy lehet: a vágyak szabad teljesülése.

És erre egy művészet se alkalmas eszköz. A művészet csak vágyakat ébreszt bennünk, de ennek nem hozhat realis kielégülést semmiféle költői igazságszolgáltatás sem! Igaz ugyan, hogy megnyugszunk, de ez csak illuzorikus nyugalom. Az egyszer felcsigázott vágy nem vész el a lélekből soha. Olyan a lélek, mint a fa, mely minden évgyűrűt magában hord, csak kívülről nem látjuk. A lélek is minden impressziót magában hord, mit sebtében felszedett, csak nincs mind a tudatban. Ezek a vágyak a tudat alá süllyednek és onnan izgatnak, mint forradalmárok és jelentkeznek patológikus tünetekben, melyeknek látszólag semmi külső okuk nincs.

Ezért nem fogadhatja el az aktivista, aki örömköket keres, a művészetet önmagáért, hanem eszközé teszi, mint tanítót, mint utmutatóját az örömös életnek! Az aktivista nem szentimentáliskodik, hanem tanul a művészetből. Megtanulja azt, hogy ha tragédiákat akar elkerülni, a fenyegető akadályokat bármilyen áron is el kell távolítania. Érzéseiből levonja bátran a konzequenciát, mert az érzései mutatói annak, hogy mi szerezhet számára örömet (vágykielégülést). Az aktivista a tanulságot az életbe viszi és könnyörtelenül skartba teszi Julia apját és nem vár míg a tehetetlen vergődésből tragédia lesz.

Ezt a tehetetlen vergődést bemutatja a művész, de nem azért, hogy elérzékenyedjünk rajta és az akciót ezzel bennünk előlje, hanem, hogy lássuk a tragikus végét, melytől el kell riadnunk.

A cselekvési szabadságában megkötött embert hasonlíthatnám a rövidrezárt villanyvezetékhez, mely-

ben az energia külső munkavégzés nélkül emésződik fel. Az energiáknak ezen belső kijátszása történik a fantáziákban, az ébrenálmadozásban. Semmi egyéb ez, mint egy vágy megsemmisítése, mely nem nyerhet realis kielégítést. Rejtett vágy ül az álmodozások alján és az álmodozások szimbolikus formáiban elégtjük ki szeretetünket vagy dühünket. Az álmodozások konstrukciói olyanok, melyek pillanatnyilag elbódítók, amennyiben megfelelnek az örömkeresés principiumának; de valódi megenyhülést nem hoz, mert fájdalomba csap át. A magábakényszerített individuum elriad a külvilágtól, mert az gátat csap a vágy teljesülési elé, a fájdalmak elől az álmok országába merül, melyben kisóvároghatja vágyai teljesülését.

Ennek a szentimentalizmusnak, a magabicsaklott embernek üzen hadat az aktivizmus. Az önmagát emészto embert akarja felijeszteni, hogy megmutogathassa neki a világot, amelyen dühét kitombolhatja.

Aszerint, amint az állatos vágyakat (ösztonöket) melyik istenség tartotta zár alatt, sorakozott az öröm és fájdalom pontja közé egy sereg érzés, mint öncél. Az isteneknek az ember feje fölül való lecsapásával az érzések szintézisét várjuk, amelyek annál jobban csucsosodnak ki a két alapérzés valamelyikében, minél nagyobb mértékben válik tudatossá az istenek kényszerjellege.

Minden konvenció, melyet a társasélet megszült, az osztályos individualista marakodás eredménye. Ember küzdött ember ellen. Az ember embertársával szemben a végzet szerepét játszotta, ő volt a tragédiák szülőanya. Az egyik lefojtotta a másiktól kitoró vágyakat és az elnyomott kénytelen volt lelki maszturbációba merülni, maga fölött álló élő és fiktív hatalmakat elismerni, melyek sorsának és tragédiáinak intézői.

A proletárdiktaturával megnyílt a lehetőség a kollektiv individuum felé. A kommunban a küzdötér átértékelődik. Az ellenség nem az ember lesz, hanem a föld, a vas, a gőz, a levegő. Ezek lesznek az új végzetek, az új meg új fájdalmat okozók és az ezeken aratott győzelmek szülik az új örömköket. Itt tombolja ki az ember hatalmi vágyát és nem a testvéren. Az embernek az emberhez való viszonyában csak egy érzés lesz: a tiszta öröm, mert senki se kívánja a másét, mert mindenki, a társas együttélésből adódható vágyát kielégítheti.

Az aktivizmus ezt hirdeti, akarja és erre az örömmel teli életre készíti elő az embertalajt. Az aktivizmus belső forradalmakra csábítja az embert, kitépi a régi ideológiákat és tettebelendülésével keresi az új embert, a nagy, tiszta érzéseivel.

A művészet agitativ, tettresarkaló erejét felismerve, ezt akarja az aktivista művészet hangsúlyozni: a jobb élet megkívántatását és érte az akció megindítását. Gyökerében akarja a tudat alól mindazon elnyomott vágyakat kiemelni, melyek egy állandó halálfélelemmel töltötték be az embert, mely minden cselekedetét megbénította.

Ezt a forradalmasító munkát végzik a „Ma” köré csoportosult művészek, hogy kineveljék az új embert, amelyik energiáját nem egy jóbokájú lány cipőcsatjáról irt órában éli ki, hanem a nagy, átfogó örömeiben és az elkerülhetetlen fájdalmakban.

Nem álmodozni akarunk, hanem az örök forradalomba merülni, ami a tett!

KUDLÁK LAJOS.

A RAJNA ÉNEKE

1916

HENRI GUILBEAUX

Nagy folyó, európai folyó,
hatalmas folyó, büszke folyó.
Gangeszünk — miatyánk,
az erős germán-kelta faj atyja,
az építő, szervező, békétszerző faj atyja,
ó Rajna atyánk!
egy szabad ember énekel itt Téged és hirdeti dicsőségedet és hatalmadat.

Galliát és Németországot elválasztod egymástól —
de össze is kötöd őket egyetértésben,
ott születél, ahol a vad féktelen Rhone fakad,
utadon átöleled és magaddal viszed az Aart,
a Neckart, a Majnát, a Ruírt,
egyre nagyobb és hatalmasabb víztömegeket cipelsz
az erdők és a rónák mellett,
mint a zseni, kinek lelke erőből duzzadva és elszántan árad,
mint a szimfónia, melynek öröms hangjai telten áradnak.

Partjaidon gyökereznek azok a fák, melyeket távoli őseink tiszteltek; a sűrű tölgyesek, melyekből annyi álom, annyi isten, annyi szokás sarjadt;
az örökké magas, örökké zöld, örökké erős fenyők karácsonyt várnak

a béke karácsonyát, a szétrombolhatatlan egyetemes testvériség karácsonyát;
a nyárfák, melyek lombja napsugaras levegőben reszket és melyek a legmélyebben megremegnek, mikor az emberiség elindul a zarándoklás útján,
mikor az ember a harcias, mohó zsarnokokat örökre félretaszítja és elűzi.

Azóta, hogy szállást adott a vad, beözönlő népeknek feudális, fenyegető várak nőttek a szikláidon
s a partjaidon hatalmas gyárak tanyáznak, az emberek nyomoruságos ketrecai, melyekben szakadatlanul lobog a munka.

Elmúlt a nemesurak ideje — velük eltűntek a dühös papok is, a borzalmas áldozók
s a helyükbe az imperializmus zsákmánybárói, a tőke telhetetlen lovagai jöttek;
hatalmas kaszárnyák és bankok épültek mindenütt és mindenben végigterpeszkedett a piszkos, falánk háborus fémipar.

Azok jöttek, akik féktelen aranyéhségükkel, mint egy elektromos áramon keresztül, egymás ellen uszították a népeket.

De ők is eltűnnek majd — elsöpröd őket, ó bosszúálló Rajna!

A vascsarnokok, a roppant műhelyek és gyárak, a szén és az érc földalatti labirintusai megmaradnak,

de csak bölcs és hasznos dolgot fognak a munkások kalapálni, kovácsolni, alkotni bennük.

Határozottabban, teltebben, sűrűbben, hatalmasabban árad majd a gépek ereje;

az emberek jólétére és örömére keményedik a vas és az acél hajnalvörös-tiszta dicsőséggel

s ami az ágyukból a mozsarakból, a golyószórók-ból, az aknavetőkből, a páncéllemezekből, a kupolákból

a hosszú, iszonyatos gyilkolás után megmarad, azt mint a Druidák követ, elássák a földbe, mint a huszadik század tudományosan szervezett barbárságának a szinbolumát.

A partjaidról egy új, akarat erős, egészséges, vidám faj fog elterjedni,

egy prometeusz-út, nagylelkű, szabad emberek faja, a reggel faja, mely az egész világon üldözi, akadályozza, megsemmisíti a halál művét,

egy egységes faj, amely erős és ellenálló, mint az
acél, de szelid és testvéries lelkü,
és Te békésen és hatalmasan hömpölyögsz tovább,
csodálatos folyam, jószívű folyam,

ó Rajna atyánk!

Nem szétválasztani hanem összekötni fogod a népeket.
A határok leomlanak, gyilkos napjaink kivénült
vonalai eltűnnek.

Konstanz, Basel, Mühlhausen, Strassburg, Karlsruhe,
Mannheim, Mainz, Bingen, Bonn,
Köln, Düsseldorf, Duisburg, Wesel,
Rotterdam, Leyden . . .

Kedves rajnamenti városok, pompás modern városok,
intenzív erőcentrumok, amelyek min-
den emberé;

A bárkák uszályhajók, gőzösök fát, gabonát, élelmet,
— s a kék csöndet és a pirosarcu
boldogságot szállítják.

Nagy folyó, melytől Beethoven és Rembradt hatal-
mas, jóságos lelke meggyulladt,
Fejleszteni és erősíteni fogod az emberek lelkét, sze-
retetét és emberiségét;

megvédelmezed a népeket — a népet minden impe-
rialista támadás ellen,

se Németországot, se Franciaországot nem választ-
ják el egymástól korlátok, törvények
vagy árkok.

Egy egységes nép támad, amely munkában és öröm-
ben él tovább,

egy egységes, építő nép, melynek erős izmai meg-
teremtik a világ civilizációját,

egy egységes nép, amely szívós, elszánt törekvéssel
egyesíti a földet és az eget.

Rajnánk — ó Rajna atyánk!

Nem kívánnak meg vad csordák,

hiú vezérek, a kapitalisták határtalan eszeveszett
célokkal.

Az atyánk leszel, egyetlen igazi atyánk, védelmezőnk,
kire mindég számíthatunk.

Vonatok robognak majd a hidak ivén, emberekkel,
áruval és dicsőséggel telten.

A partjaidon házak gyökereznek, pályaudvarok,
népházak, szanatóriumok, könyvtárak,
ünneptermek, elektromos központok,

posta- és táviráda-épületek; mit tudom én! — vas,
beton, — hatalom, erő — akarat,
lelkesezés!

de sehol sincsenek kaszárnyák, vagy műhelyek, a
barbárság menedéke, az emberi sza-
badság börtöne.

Rajna! Rajnánk! Ó Rajna atyánk!

Hömpölyödj, hogy acélos ritmusodnak örvendezzünk.
Engedd, hogy akaratunkat acélossá fürdessük gyó-
gyító vizedben.

Békítsd ki és forraszd össze egynéppé a népeket.
Rajna! Rajnánk! Ó Rajna atyánk!

Légy a legyőzhetetlen, a szeretet Istenének szentelt,
diadalmas Demokrácia!

Lüktessetek és ka'apáljatok izomerős ritmusok!

Áradj szerteséjjel, ó Rajna éneke!

Konduljatok harangok, konduljatok zengőn!

Sikoltsatok szirénák, sikoltsatok féktelenül!

Kiáltátok, hirdessétek a népek megváltását!

Fordította: REITER RÓBERT

TAVASZI ÉNEK

Üdvözöllek ó lány vagy asszony kít az összekúszált
időben hozzámsodor a teljesülés perce

még nem léptem hozzád hogy a diadalmas reggel-
ben megmutassam a világ százezer zengő
csodáját

még nem karoltam át a tested, hogy átvezesselek a
kétségek útvesztőjén mikor az emberek gyöt-
rődve kérdezik az üstökösök titkát s a ros-
kadó estékben megindul a föld

unalmas mérföldek feküdnék közöttünk s én mégis
látlak mert a fiatal lányok szájából is a te
érett nevetésed csordul

és ha rá is zuhan a tér a gerjedő füvekre én mégis
látlak mert a terhes asszonyok márványhü-
vös homlokán a Te életed teljesül

testvére vagy a virágos fáknak és a gyümölcsös
földeknek s a sivatagok irgalmatlan bestiái
hízelve kuporodnak melléd

az univerzum parttalan törvénye árad benned és
hozzám indulsz az idegen fájakon

a hegyek dalolva betemetnek minden szakadékot

a meteorok éjszaka fölgyújtják az űrt

s én a testem vöröshitű zászlóját lengetem a végte-
lenség ormán

és üdvözöllek

REITER RÓBERT

BORTNYIK KÉPEI ÉS GRAFIKÁJA

EGYUTTAL A KONCENTRIKUS KOMPOZÍCIÓ ÉS AZ AKTIV-PASSZIV SZINEK PROBLÉMÁJÁNAK ELMÉLETE

A művészetben elsősorban a forma abszolút. A legabszolútabb: a formák egységbe kapcsolódása: a kompozíció. A kompozíció azonban nem önmagában abszolút, hanem csak mint az emberi élet relativitásán túllendült alkotás kifejezője. Az univerzális alkotás csodái mellett: a hegyek, a tengerek, az éggömb, a nap sugárzásával egybesúlyozott mindenség, az égitestek éjféli zúgása mellett milyen kicsi az emberi élet és ugyanilyen csekély a mindenségben a „művészet”, ha az élet szűk körét nem haladja túl: mert csak a hegyek nagyságával, a tenger végtelenségével egyenlő emberi alkotás „horribilitása” az, ami örök és maradandó. (Bár az örökkévalóság is relativ csupán, mert a végső sorsa mindennek, életnek és élettelennek egyaránt az elmulás). Csak ez, mint olyan alkotás, amely létrejötté után függetlenedett alkotójától, az embertől és a mindenség részévé lett: képes minden idők minden érdeklődőjéből az alkotás nagyságának érzését kiváltani. Csak a formák hatalmas arányainak és a formák legegységesebb, mert legegyszerűbb egységének: a kompozíciónak, mint abszolútumnak van meg ez a maradandó hatása. Ami ilyenképeni formaművészet: a külső megkomponálással ellentétben az érzéseknek belső, az élet és a dolgok felett álló kompozícióba teljesebb: ez az emberiségre legértékesebb emberi művek összessége. (Formaművészet: az egyiptomi plasztika, a bizánci freskók Giotto festészete, Cézanne képei stb.) Kétségtelen tehát, hogy a tiszta formaművészet (hangsúlyozói az utóbbi évek folyamán: a kubisták) inkább abszolút és az emberiségre jelentősebb, mint a kompozíciót elvető és ezért csak ritkán kompozícióba teljesedő tiszta érzés-művészet (hangsúlyozói Kandinsky és köre). Mindez a művészetnek abszolút szempontból való vizsgálata. Az abszolút (az elérhető legtöbb) szempontját főleg azért kell tekintetbe vennünk, hogy megjelölhessük: a jövő művészetnek milyen irányban kell fejlődnie, hogy folytonos felfelé kapaszkodással az alkotás legmagasabb csúcsa felé karoljon.

Bortnyik legutóbbi művészi törekvései is azért oly jelentősek, mert az élet relativitásán túllendült monumentális, tiszta formaművészet felé törekszik és a színeknek, vonalaknak, formáknak önmagukért, illetve az általuk kifejezésre juttatott absztrakt érzé-

sek monumentalitásáért való művészet felé fejlődik. Legutóbbi képein már most eljutott a formák, vonalak és színek centrális kompozíciója által kifejezett monumentalitáshoz. Ezek a képek a művész előbbi képeinek és rajzainak ígéretéhez mérve egy rendkívül fejlődés-képes, a művészet mélyebb problémái felé ázó művész eredményei.

Művészete régi képeinek tematikus, illusztratív és groteszk kiindulásából halad az abszolút formaművészet felé. Kiindulási útja Chagall primitív képeiből és egyes motívumokban Kandinsky festészetéből fejlődik. Bortnyik művészete azonban szellemileg kezdettől fogva különbözik Chagall és Kandinsky festészetétől. Chagall képei az egyidőben történésnek teljes fizikai és szellemi kapcsolatát fejezik ki; e fizikai és szellemi kapcsolódás helyett Bortnyiknál a kompozíció nem belső, pszihikai, hanem külső, formai egység. Kandinsky képeinek passzív jellegével szemben pedig erősen aktív, az emberekkel és a mindenséggel szemben állást foglaló. Kandinsky világszemlélete: az emberi élet és a külvilág elől való teljes bezárkózás a szellem világába, míg Bortnyik világszemlélete: az élettől, emberekkel és a világgal való örömszerű együvé-dobbanás. Hogy az utóbbi világszemlélet sokkal fejlettebb és igazabb, mert emberibb: ez kétségtelen; Kandinsky csak művészi eredményeiben forradalmár (ebben azonban nagy jelentőségű, mert egészen új, zenei kifejezési lehetőségeknek nyitott kaput) világszemlélete azonban az emberiségre károsan antiszociális. Ezért (Uitz különböztetését alkalmazva) Kandinsky csak individuális anarchista, míg Bortnyik szociális, az emberiséggel együtt gondolkodó kollektív forradalmár. Kandinsky színeinek lágyágával szemben Bortnyik színei éppen ezért erősen aktív színek: a kép centrumában robbanó sárgák és vörösek. A művész képeinek pszihikai hatása: a vidámságba, örömködbe zendítés, képeinek szemlélése közben az ember diákos, abajgató nótákra gondol és fütyülni szeretne. Ez főleg kifelé a művészből robbanó és befelé a szemlélőbe robbantó színeinek a hatása.

Bortnyik fejlődés útja: az intenzív mélyülés útja és ezen az úton jutott el az anarchikus komponálatlanságtól a forradalmi kompozícióhoz.

A „Ma” demonstratív kiállításán látott képei csak kísérletek: kompozícióban megoldatlanok, színeiben azonban rendkívül intenzívek és az emberbe belé égetők.

A grafikai kiállítás Bortnyik rajzai már fejlettebbek. Köztük az alkotó erő rendszerbe kívánczolásának legszebb dokumentumai az Ujvári Erzsébet könyvéhez készült, a feladott témát újra megülő és az érzések őszinte, spontán kifejezésével ható illusztrációk.

Legutóbbi képeiig legteljesebbek könyv-cimlapjai. A betűkben rejlő dekoratív szépség-lehetőségeket erősen kihasználja és a betűket a vonalak zárt rendszerébe belekomponálja. Az eredmény: egészen új és lendületes dekoratív szépségek adása. Kompozícióban ugyanolyan teljesek és ugyanolyan lendületesek a „Ma” különszámainak cimlapjai. A „Ma” grafikai kiállításához készült plakátja: az egymással szemben álló két figura mozgásának és a különböző irányba forduló betűknek egy centrumba komponálásával: tökéletesen egybefogott koncentrikus kompozíció, egyben mint plakát is: egyszerűségével és nagyvonalúságával a legjobb magyar plakát. A plakát és a „Ma” cimlapjai egyuttal az átmenetet jelentik a művész legutóbbi képeihez.

Ezek a képek már teljes eredmény. Bortnyikot ezeken főleg a koncentrikus kompozíció abszolút problémája foglalkoztatta. (Evvél a problémával Kandinsky „Das Geistige in der Kunst” című könyvében elméletileg foglalkozik.) Utolsó két képén a művész a zárt kompozíció teljességéig jutott el: egy egészen új monumentálisan dekoratív kompozicionális megoldáshoz. A koncentrikus kompozíció, mint ösztönös megoldás: nem új dolog, ez mindaddig a legabszolútabb képek és szobrok formája. Az egyiptomi és asszír szobroktól, a bizánci freskóktól Cimabue, Giotto festményeitől, a középkor eleji német primitív miniatűr festők képeitől kezdve Raffael, Tizian, Grünewald, Tintoretto, Greco, Michelangelo stb. festményein keresztül egészen a legújabb festményekig, a néger plasztikáig, a népművészetig és gyerekművészetig: a koncentrikus kompozíció számos képnek ösztönös megoldása. Tudatosan azonban még alig alkalmazták és Bortnyik nagy érdeme, hogy a koncentrikus kompozíciót, mint a kép zártságának egyedül lehető megoldását tudatosan keresi és használja. A koncentrikus kompozíciónak legprimérből, egyuttal legtökéletesebb alakja: a szimmetrikus kompozíció, mely a legtökéletesebben zárja be és foglalja össze a képet. Ez az ősi (egyiptomi, asszír, bizánci) és a primitív (a középkori német expresszionista miniatűr-művészet, a népművészet és a gyerekművészet) művészetek formája. A szimmetrikus kompozíció tehát a koncentrikus kompozíciónak kiindulása. A koncentrikus kompozíciónak másik a szimmetrikus kompozícióval rokon alakja: a kétoldalról egyensúlyozott kompozíció. Erre példa: Grünewald isenheimeri oltárának középső képe „Krisztus siratása”.

Bortnyik két koncentrikus kompozíciójú képe közül az egyik három alakos, a másik hat alakos figurális kompozíció. Mindkét kép a háttér és az előtérben levő figurák síkjainak és vonalainak (a mozdulatoknak) tökéletes egybehangolásával sik-

szerű. A három alakos képen a formák, a hat alakos képen a vonalak (az emberi mozdulatok) egymáshoz való viszonya hozza létre a kompozicionális zártságot. Mint minden koncentrikus képen: Bortnyik koncentrikus képein is minden vonal és minden forma a kép középpontja felé lendül és a kép középpontja csak a kép középpontja. A koncentrikus kompozíció pszichikai hatása: a zártság, a rend érzése, a tekintet is a kép centrumában, mint kompozíció centrumában koncentrálódik. A koncentrikus kompozíciónak alapformáját (Kandinskynél egyszerűbben) akárhány oldalú sokszögnek, vagy a körnek, mint végtelen sokoldalú sok szögnek zárt formáival lehetne megjelölni. Az excentrikus kompozíció központja a koncentrikus kompozícióval szemben a képsík központján kívül egyuttal a végtelenség központja, amennyiben az excentrikus kompozícióju képnek vonalai és formái minden irányban, a szemlélőn keresztül is a végtelenségben folytatódhatnak. Az excentrikus kompozíciónak, mint a végtelenségbe nyíló kompozíciónak pszichikai hatása: a végtelenség, a nyíltság érzése. Alapformája a végtelenségben folytatódó nyílt parabola, vagy hyperbola.

Bortnyik a koncentrikus kompozíció problémáját az aktív-passzív színek problémájával mélyíti. Alaptermészetében az aktív szín: zeneileg dur szín, a passzív szín: moll szín. A aktív-passzív színek problémája éppen úgy, mint a hideg-meleg színprobléma, nem abszolút, hanem relatív probléma, mert valamint a hideg-meleg problémánál a színskála minden egyes színe melegebbé válhat a sárga szín hozzákeverésével, hidegebbé lehet a kék elvegyülésével, úgy nincsenek absolute aktív és passzív színek: a színskála minden egyes színe lehet aktív és passzív is (aktív = hatásában nyugtalanító, izgató, passzív = hatásában megnyugtató) és a színek csupán egymásmellettségükben, amennyiben egymás erejét erősítik, vagy gyöngítik: lesznek aktívabbakká, vagy passzívabbakká. Így a sárga, mely Máttis Teutschnál a legpasszívabb, szinte zokogó szín, Bortnyiknál a legaktívabbá tüzesedik. Bortnyiknak aktív-passzív színproblémája nem is annyira aktív-passzív színprobléma, mint inkább az aktivitás fokozásának problémája és ennek a problémának a koncentrikus kompozíció problémájával való összekötése. Az aktivitás fokozásának problémája és nem aktív-passzív probléma, mert e két kompozíció minden egyes színe aktív szín és csupán csak van egy a színek egymásmellettségében legaktívabb szín, egy a legaktívabb színhez viszonyítva kevésbé aktív szín és egy ehhez az aktív színhez viszonyítva még kevésbé aktív szín. Már most a legaktívabb szín (a hat alakos kompozícióju képen a barna) a kép centrumába

és előterébe (a kép alsó síkjába) került, az aktivitásában másodrendű szín (a hat alakos képen a kék) a kép centrumából és perspektívában is távolodik (perspektívában a második síkot foglalja el), az aktivitásában legutolsó rendű szín pedig a kép középpontjától és egyúttal perspektívában is a legtávolabb került ez a szín: a hat alakos képen a zöld szín, a kép harmadik síkját foglalja el. Tehát a színek aktivitása a kompozíciós centrum felé fokozódik és a színek ilyenképpen kompozíciója által a két kép egyetemes kompozíciójának koncentricitása még fokozódik. A három figurális kompozíciójú képen a vörös szín a zöld szín és a barna szín mellett szinte elektromos szikraszerűen süvit ki a kép centrumából. A vörös színnek a zöld és a barna mellett ily óriási erejű lefokozása: teljesen új eredmény és mint ilyen: Bortnyiknak rendkívüli érdeme. Bortnyik két képeu aktiv-passzív színeknek a koncentrikus kompozícióra gyakorolt hatását értékelteti.

Az aktiv-passzív probléma relativitása mellett bizonyít:

1. Hogy a három figurális kompozíciójú képen a zöld szín a vörös színhez viszonyítva passzív szín, a barna színhez viszonyítva aktív szín, a hat alakos kompozíciójú képen a kék szín a barna mellett passzív szín, a zöld mellett aktív szín.

2. Hogy a hat alakos kompozíciójú képen a barna a kék és a zöld szín mellett a legaktívabb szín, míg a három figurális kompozíciójú képen a barna a vörös és a zöld szín mellett a legpasszívabb szín (a barna az erősen aktív, vörös és zöld szín mellett legyengül, viszont a vörös és a zöld a kép háttérében, a barna mellett és egymás mellett szintén veszítenek aktivitásukból és ezáltal bizonyos kiegyenlítődés jön létre. Tételenként felállítható tehát, hogy 1. az aktívabb szín gyengíti a passzívabb színt 2. az egyenlő aktivitású színek kölcsönösen gyengítik egymást.

Összefoglalásképen: a három figurális kép: vörösből, zöldből és barnából; a hat figurális kép: barnából, kékből és zöldből épült szín-, forma-, illetve vonal- (mozdulat-ritmus) kompozíció. Bár ezeket az elméleti megállapításokat lehetett belőlük levonni: ezek a képek nem spekulatívok, hanem hatásukban közvetlenek, őszinték és szuggesztívek, tehát igaz, a művész belsejéből kikiváncozott művészi alkotások.

KEMÉNY ALFRÉD

TÜZI!

ALEXEJ REMISOW

Az ős Fjolka, a jvasasszony, a boszorka, velőtvgő hideg őszi reggelen fekete szárnyas egeret szült; az ujszülöttben mindenki felismerte az ördög fiát.

A satrafa süket, sánta fia, akit Jermilnek hívtak elkaparta valahol a malom-árokknál a szörnyet és rögtön az eset után fölkötötte magát.

Katarina napja előtt való éjszaka pedig — amikor tudvalévő, hogy a fiatal lányok ősi szokásokhoz híven a fákról ágakat harapnak le, amiket ágyukba tesznek, mert így álmukban a jövődöbelijüket látják — történt, hogy a pusztító hóvihar közepette megdördült a villám. Kora hajnalban az elfehéredett félkegyelmű Aljonkát, a vasutifelügyelő lányát halottan, megbecstelenítve lelték meg. A fogai között egy ág volt.

Miklós napján a hamuszürke felhők közt a bágyadt téli nap körül színesen, mint a szivárvány, három másik nap jelent meg.

És ez a három új nap ráfeküdt a városra, mint valami néma teher.

A hóguta jön most, rettenetes betegség! Mi nem szakad a fejünkre még!

— Ne károgj, halálmadár.

— Nekem bizony mindegy, de a diákonus a mult misén is erről beszélt.

Mindenki valami eljövendő napra gondolt meg sulyos inségekre, melymár az ajtójuk kopogtatja, s ami csak a maga meghatározott percére vár.

— A chinaiknak ezer milliós serege támad meg. A törökök is jönnek.

— Istenkém, micsoda hadsereg!

— És te elhiszed. A mi csapataink sem hagyják maguk úgy összetörni.

— Mondják, a sátán is őket pártfogolja.

— Hogy? A sátán?

— Elvesztünk és ez ép elég.

Ezen az estén gondosan keresztet vetettek minden ablakra. Péntek előtti éjszakán nem feküdtek egy ágyba a házaspárok és mindenki gondosan vigyá-vott a szentkép előtt való olajlámpásra.

— Mikitisna, hallgasd csak, Avdotja azt beszélte Podsomutovéknál asztalt táncoltattak és az ördögöt hívták napfényre.

— Ne beszélj . . .

— Istenemre . . . Oly igaz, mint a Krisztus szenvedése. Avdotja ravasz asszony Podáhoumtovné asszonyság is maga beszélte, hogy egy kék ördög jelent meg, egy hat lábu szörny.

— Szent szüz segíts! Isten tudja mi történik még ó Agafjuska.

— Szisutka, a Kuzmis nevelt fia, aki a vasuti raktárban dolgozik beszélte, hogy az új orvos a járványokat egy szempillantásával meggyógyítja.

Vad álmok is háborgatták a várost éjszakánként: látták Szent Szüz templomát husvéti díszben, de oltár és szentképek nélkül, látták az akasztott Jermilt, Fjolka fiát, ép a templomban sétált föl és alá, mindenkinek szerencsét kívánt az ünnephez; láttak egy retentőn feldagadt gyereket, akinek husában üvegcsilánok voltak: cigánykereket vetett a földön.

— Egy óhitű katona elmondta nekem, hogy Oroszországot valami nagy veszedelem fenyegeti, amittől nem tud szabadulni. — rebegte Szemjon, aki felügyelő a vasuti műhelyekben. — A moszkvai cárharang — beszélte — ezer darabra tört — mindegyik szilánk kigyóvá változott, a kigyók pedig Nagy Iván tornya alá kusztak. A torony most inog és ha bedől, minden ember szive megreped és minden életnek vége szakad.

— Mi mindent nem fecsegték össze az emberek! Nevetséges Luka például ilyeneket hadart össze: csak a produktív erővel törődünk, minden más fölösleges... Forduljunk el már a régi világtól. Szabadság, egyenlőség és...

— Ne fecsegy annyit, majd röviden elintézik a te hasonszörű barátaid...

... és ha szükség lesz, a kormány módot és alkalmat talál majd, hogy eltüntesse ezeket a papokat, akikről rosszindulatu emberek bizonyos vértanókat akarnak hirdetni és a békés lakosságot fölösleges izgalomba ejteni.

Mindenféle szabályrendeleteket hirdettek ki.

Csak hogy a napok nem tűntek el, sőt most már gyakrabban jelentek meg az égen a sápadt nap körül.

De ki törődött a napokkal!

Soha nem volt olyan bőség ezen a vidéken, mint ez évben, soha olyan aratás, mint e nyáron. A malmok szünetlen dolgoztak. A kereskedelem virágzott és a kereskedők gyorsan határoztak és udvariasan bántak vevőikkel.

A gabona nevezetessé tette a várost.

Minden vonalon, amik itt kereszteződtek, minden irányba gabonával, liszttel tömött vagonok szaladtak a síneken.

A szent estén az ősz Fjolkát meggyilkolták és gondosan eltisztogatták a gaztettnek minden nyomát.

Rövid ideig nyugalom köszöntötte a várost. Mintha kő esett volna le szivükről.

Három-királyokkor megfűződtek a jéghideg szen-

telt vízben, a kapufélfákra krétával keresztet rajzoltak és ment minden a maga rendjén.

Hóolvadás: — idején.

... mikor a szánutak megrosszabbodtak minden házból jajgatás és sóhaj szállt ki: mindenkinek megfájdult a foga.

Fogcsöppek és kámfor szaglott a levegőben.

Igy tartott ez nyolc napon át.

Meleg tavaszra ébredtek. A sok eső már husvétra kizöldítette a kerteket és az őszi vetés dusan kitört a mezőkön.

Husvét után való héten az esküvőket ünnepele. Akadt ember, aki jóakarattal emlegette az ősz Fjolkát.

— Kár érte... milyen szépen élhetett volna!

Házakat építettek: ünnepi ceremóniák közben rakták le a hatalmas épületek alapköveit, szentelt vízzel permetezték a falakat. Napról-napra nőttek a házak falai, amikre ráárnyékolták maguk a fa-keresztek.

Husvét után négy hét múlt el, hogy a városban egy különös eset történt, ami nagy port vert fel: a püspök fürdőszobájában tűz ütött ki és a lángokból kihúzták a Szentlélek apácakolostor főnöknőjét, félig elszenesedve, sőt maga Antal püspök sokáig nem tarthatott istentiszteletet mert az egész testét ellepték a hatalmas sebek.

Az emberek egymásramosolyogtak és megjegyzéseket ejtettek.

Mégis nagy volt a gyász.

A sátán ellopta a keresztet, a kereszt a sátán kezében van.

„A gyalázatos a templomra és az oltárra hatalmasodott. Beszenyezi a szent áldozást és a kehelybe köp. És az emberek nem egyesülnek Krisztus vérével, hanem a Sátán köpetével és nem Krisztus testét veszik magukhoz, hanem a Sátán piszkát.”

Mindez butaság. Nincs Isten, nincs Sátán. Nincs más, csak az élet.

— Mi az élet?

Forró, virágos május után hirtelenedett a tavaszi hőség. Napokig egy esőcsöppet se láttak a szomszagos, elégett földek, a porlepte mezők, az elférgesedett kertek.

*

Megjön.

Közeledik.

Feldagadt, hogy felhővé legyen és túlnő a napokon.

És mindent kiolt.

Minden dolog, minden tekintet, minden óra

rámmereszti magát és elviselhetetlen kinnal illeti pillanatnyi megfélekedésemet.

Nem ismerem őt eléggé. Csak sejtem. Nem tudom, honnan jön, melyik oldalról fenyeget. Csak érzem, hogy mindenütt körülöttem van.

Nem reszket számon a kacagás. Nem mosolyog többet a szívem. Elátkozott szívem átok sem bántja, mint valamikor.

Halkan morog és összegörccsösödik.

Ha megjön le tudod-e győzni?

Szívem téged megátkoztak, szerettél.

Le-tudod-e győzni?

Sohasem.

Mint egy darab kő, odaesel a lábához és ő pedig összetör villámával, hogy szénné égsz.

Nem tudom mibe bizzam.

Ha legalább egy kötelet adnál.

Talán lehet, hogy elmulik felőlem.

*

Szent Iván napján délidőn vad vészharang dörgött. A katedrális felől.

Utcasorok, ahol munkások és szegények laktak lángba kaptak. A város minden szögletében.

A kis faviskók, az éjjeli szállások alaktalan épületei, a munkás kaszárnyák vakítóan égtek, mintha halomba hordozott lomtárok lennének.

A lángok a magasba kaptak, orszó porfelhőkbe veszttek. Az orsók eltáncoltak a város egyik szelétől a másikig, a belvárostól a külvárosokig.

Egy örült láthatatlan kéz, a gyújtogató felhőtlen égen fojtó, tüzes hálót feszített.

A meglepett emberek némán, ijedten szaladgáltak de állati bögésük felszakadt az éneklő tűzben.

A megszokott órában hörögve felfütyült a gyár.

Oly egyedülvaló idegen volt ez a fütty a többiek korusában.

Irgalomért, könyörületért sóhajtott.

Hogy megmeneküljenek a gyermekek, hogy biztos helyre kerüljenek az emberek holmiai.

Az emberek halálbafordulásának, dolgok pusztulásának kiáltása, felhasították a szíveket.

Kihordták az utcára a szentképeket.

Gondolták, a szentképek melléjük állnak és megmentik őket a veszedelemtől.

De a tűz dacosan mindenbe beleharapott, felszállt és mindig új meg új ember-otthonokat rabolt el.

A kék, a fehér orsók szikrából meg porból valók voltak és kétségbeesetten, szünetlen táncoltak... örjögő kedvű furójuk belyugatta a levegőbe a tüzet.

Karminvörös árny ömlött el a reszkető városon.

A tüzfészkek fekete üszkös tető-gerendái a levegőbe gerincesedtek, mint az akasztófák.

Égtek a vasúti telepek, égtek a nafta-tartályok. Agyukba szállt dühhel, rémülettel ugrottak ki pályájukra az égő lokomotivok. És a sineken rekedten fütyültek.

Izzó talpuk alatt dörgött és sziszegett a rettenet. A könnytelen elmuló gépek sirása felizott az éjszakában.

Az égő magtárak zúgtak, mint a szőkőkutak.

Valaki fellapátolta a vörösre üszkösödött gabona-szemeket és teli torkát ordította veszett kacagásába.

A búbajos Szent Iván éjének éjfélen, a tobzódó élet időpontján, ismét feldördült a katedrálison a vészharang.

Minden nyilvános ház égett.

A tűz féltékenyen vacakolta magát a lángok szájára és megsemmisítette a vetélytársait. Kéjt faló nyelve végignyalta a testeket és beleégette magát egész a csontokig.

Az ittas lakók a földre hulltak a könnyörtelen, sose jollakó vendég előtt.

Mezítelen, ölelésbe fonódott, üvegtől sebzett, tűzbe süllyedt testek zuhantak le az emeletekről, földre estek és az emberi lábak, a lovak patái taposták őket.

A tolavó tömeg égő pupilláis feldagadtak és szétrepedtek a részegítő izzásban. Az állatok bögése beleveszett az emberek kacajába és könyörgésébe.

Egy sötétruháju szerzetes állott csak a tűzvész poklában, egy mozdulatlan arcú barát.

A szenvedélyektől csak ő mentesült és borzasztó volt nyugalmasában. Titokzatos és vésztijszó, mint egy kinzó kába álom.

Ezer kéz fogdosta ruhája szelét, fekete csuklyája szegletét, ezer kéz feszült felé; lábai alól felcsokolták a port.

— Óvj meg minket!

— Ments meg minket!

— Irgalom!

— Bocsánat!

— Irgalom, irgalom — bögte a katedrális vészharangja amikor a nap lustán kiemelkedett és vörösvörös sugarait a füstbe nyilazta és elöntötte a földön.

— Menekülni, menekülni — ordította valaki a füstfelhőből, ami a harapó por pokoli orsóját fogta körül.

A fogház égett.

A rabok betörték a vasretesz ajtókat, a vasrácsokkal agyonütötték az öröket és megverten, össze-lőttén széthurcolták magukat, mint a pestisesek a parázsban égő utcákon át.

Hej, gyönyörűen égtek a koszos cellák! A szabad, bosszuálló tűz öröm lakomája ez! Szélrombolta az élők koporsóját — a börtönt!

Strindbergen és Maeterlincken keresztül, mert hiszen a becsületesen feltörekvő színház már a háborus nézőterkonjunktura idején is minden kockázat nélkül eljuthatott volna idáig; sőt túl is Strindberg-Maeterlincken. Nem az ájtatosan felpanaszolt irodalmi jószándék lenyomorodottságokból szabadulása: — művészi szempontból véletlen.

Proletárdiktatura.

Igen: egy társadalmi rend összeomlása kellett ahhoz, hogy Budapesten végre mégis csak szóhoz jusson (a néhány kísérlettel eltekintve) a becsületes drámatörekvés. Az kellett ehez, hogy a politikai hatalom művészi exponense programnak hirdesse, sőt követelje a becsületes művészetet. Ez a szomorú: Ez a tény, hogy nálunk a jóra is csak ostorral lehet serkenteni; s az a jogos föltevés, hogy e nélkül a serkentés nélkül az államhatalom megváltozása dacára is még mindig Tillák fajtalankodnának a rivalda előtt, azon a címen, hogy: ez kell a népnek!

Strindberg is, Maeterlinck is, rég nem játszottáguknál fogva ugyyszólván csak most mutatkoznak be nálunk, s bemutatkozásuk szerződésavatás különösen az új közönség előtt, amelyik a régi kísérletezések idején nem volt színházközönség. Ebből a szempontból föltehetjük a kérdést, vajjon helyese-e, hogy Strindberget ép a »Hattyúvér«, Maeterlincket pedig ép a »Szent Antal csudája« avatja?

A polgári kor új drámáját keresők közt Strindberg is Maeterlinck is teljesen önállóan egy-egy típust képviselnek. Az egyik a stilizált realizmus, a másik a lírai impresszionizmus típusát. Mindkettőnek vannak a maguk stílusában teljes eredményeik, de mindkettőjüknek (mint magukbamélyedt lelkiösmérséggel keresőknek) voltak kísérletező elköborlásaik más területekre. És mind a két darab ezekből az időkbeli való. Maeterlincknek kiindulási pont; Stringbergnek reakció (önámító, keserűségeket csillapító reakció) a reménytelen világnézetére. Így önmagában egyik darab sem jellemző írójára, s ép ezért szerzőavatónak sem alkalmas. (Ebből a szempontból sokkal megfelelőbb lett volna pld. Strindbergtől a »Hitelező«, Maeterlincktől a »Hivatlan vendég«). Hogy aztán a két darab a maguk (és nem a szerzőjük) stílusában jó; szinpadat követelő és élő — ez tagadhatatlan. S csakis ez az irodalomtörténeti érteken felül álló, magasabb szempontból is helytálló voltuk teszi másodrendű kérdéssé a másik szempontot, amely avatónak jellemző darabot követel.

A Maeterlinck darab megkésettén érkezett.

Nem a szerző, nem a darab az oka, sőt az előadás sem — de a »Szent Antal csudája« nem az, aminek lennie kell, nem az aminek a szerzője szánta. Valami különös, fanyar és hideg patinát kapott a szinpadon, amely patina közénk áll, közénk, a nézők és a darab közé, s a szinpadtól várható megelevenedés, közelhozás helyet inkább eltávolítja, elidegeníti a darabot.

Pedig jó játékokban és jól megfogott egyszerűsítéssel dolgozó rendezésen keresztül kapjuk azt amit adhat és adnia kell. Gellért Lajos (Szent Antal) és Mészáros Gizella (Virginia) tisztán és művészettel hozzák alakjaikat. Gellért az életbenölvő aktor egységes hangján, ahol csak egy hang van: az alak egész életének (karakterének) egységes alaphangja, amibe minden hang úgy illeszkedik bele, hogy mindig az alaphang domináns zengését érezzük; Mészáros a szélesrutinú színész tudásával hámozza ki Virginiája komikus groteszkességéből azt a primitív emberjóságot, amivel beragyogtatja a szerző a karikatúrák mögötti keserűséget. A többiek is sok igyekezettel (bár a darab stílusától, s a két vezető színésztől eltérő eszközökkel) hozzák a miljt és a szituációt; az előadásban váltakozó három megoldási forma is (stilizálás, naturalizmus és impresszionizmus) elég sikeresen hangolódik egybe — és mégis: ott a patina, a hűvöség, a távolság.

A kor. A ma és tegnap.

Mondottuk: a »Szent Antal csudája« megkésett. Ebben a formájában teljesen megkésett. Nem tudunk közösséget érezni a problémáival; se a komoly, se a komikus, se a szatirikus oldalával. A komoly részét elnyomja a komikum és szatira; a komikus és szatirikus oldala pedig olyan messziről komikus, hogy nem tud az akcióra készítő, fájó nevetéssel megnevetetni: csak mosolygunk rajta, a jóakaratu érdeklődő mosolyával. A darab, anélkül, hogy történelmi volna, valami történeti mellékizt kapott. Önkénytelenül és önmagától. Mert úgy vitték szinpadra, ahogy van. Mert perspektíva nélkül, jelennek játszották meg. Pedig, ha a rendezés megadta volna azt a perspektívát, amely egyaránt mutat a múltba és jövőbe — tehát az emberit az időtlenségbe oldja fel! — eltűnt volna az a bántó patina, a hidegség és távolság.

Strindberg mesejátéka, a Hattyúvér, az előbbinél sokkal kényesebb szinpadi probléma, de viszont nyújt egy biztos kiindulási pontot: a meseszerűséget. Szinpadi nyelvre lefordítva: a drámai vízióknak naiv, primitív eszközökkel való szinpadra-jelentését. Ezt a követelményt a darab kimondottan szabja elő; stílus probléma tehát

nincs, s így csak a keresztülvitel részleteiben adódhatnak különbségek.

A rendezés legfeltűnőbb hibája az időmulás jelzése, és vihar naturalista szinpadeszközökkel való érzékeltetése, illetve utánzása, volt. A szélvész utánzó átlátszó nyivakolás helyet valami egészen brutálisan hazudó hangzavart szerettünk volna, amelyből ne a vihart, hanem a vihart csináló mesemondót éreztünk volna ki. (A villámot cikkázó elektromos szinpálcákról nem is beszélünk) az idő mulást. Jelző háttér alkonyatokat és virradatokat pedig egyenesen bántóknak éreztük. Mert, nem szólva arról, hogy ebben a darabban nincs időhöz kötöttség (sőt ép a Fejedelem hadbaindulása és visszaérkezése egy felvonás keretében, jelzi az időtlenséget, illetve azt, hogy az idő nem számít) a mesében nincs idő, a mesedramában nincs múlt és nincs jövő. A drámával szemben, ahol a cselekmény valóságos (akciós) jelent szuggerál, itt csak föltételezett jelennek szabad lennie.

Az ezen a fontos ponton elvétett mesedráma a diszleteivel s a játékokkal kárpótolt — ha nem is teljesen.

A mese primitívességét jól hangsúlyozó háttérdiszleteket azonban a játszótér határoló kulisszák merevsége rontotta; a játékokban pedig az egyes színészek beilleszkedni nem tudása akadályozta meg a rendezőt (— még így is látni, hogy helyes —) tendenciájának valóráváltódását.

Simonyi Máriának (Hattyúvér) nagyon sok igazán szép hangja volt s az alaphangot is jól eltalálta; kár, hogy hangjának hatását erősen csökkentette a mozgása. Bérci (A herceg) az iskolai mesemondó hang csinált skálájának visszatérő egyhangúságával mondta el szerepét; neki viszont volt néhány jó mozdulata. Harmos Ilona túlságba vitte a figura meseszerűségének tudatosítását: túlságosan stilizált naturalisztikus formákat, ahelyett, hogy a lényeg egyszerűségét vette volna kiindulópontjának. Bánóci jóságos és öreg — de nem mesekirály. A statiszta szereplőkből hiányzott a legminimálisabb meseszerűség is.

Mind a két darabot Bárdos Artur rendezte.

A két bemutató két új színészt is hozott.

Az egyik Simon Jolán, aki különösen finom plasztikai értékeket hozó mozgásával tudta lekötni a nézőt kis szerepeiben. Hibája még, hogy a közvetlen hatásokat kiváltó mozgása mellett hangjával nem bánik elég intimen.

A másik Fekete, aki a »Hattyúvér« Kertész szerepében ígért egy jó színészt.

MÁCZA JÁNOS

PROPAGANDA.

ÉRTESITJÜK OLVASÓINKAT, hogy a „Ma” szerkesztősége, kiadóhivatala és képkiallítása az „Uj Szó” volt helyiségébe költözött (IV. Ferenciek-tere 9.) A szerkesztőséget és kiadóhivatalt érintő összes küldemények már az új címre küldendők. A költözködéssel és átalakításokkal járó munkálatok miatt egyelőre hetenként kétszer hétfőn és szerdán 4–6-ig tartunk szerkesztőségi órákat. Kéziratokat lehetőleg gépelt, de feltétlenül olvasható, tintával készült írással kérünk csak beküldeni. Akinek 2 héten belül levélbeli választ nem adunk, kéziratát a kiadóhivatalban átveheti. Kéziratok további megőrzését nem vállaljuk.

KIADÓHIVATALUNK felhívja az irodalom és művészet barátait előfizetésre és pártoló tagsági jegyek váltására. Az előfizetési díj egy évre 60 K, félévre 30 K, negyedévre 15 K. Pártoló tagsági díj egy évre 100 K.

A pártoló tagsági jegyek birtokosai a tagsági jegy érvényességi időtartama alatt külön előfizetési díj nélkül kapják lapunkat, évenként egy művészi értékű műlapot kapnak ajándékkul és kiállításainkat ingyen látogathatják, stb., stb.

Ugyanitt hívjuk fel olvasóink figyelmét, hogy már ebből a számunkból is 30 számozott amatőr példányt készítettünk merített papíron különleges kivitelben. Egyes szám ára 10 K. Előjegyzéseket felvesz a kiadóhivatal.

A »MA« könyvei;

- A »MA« első lírai antológiája** (György Mátyás, Kassák Lajos, Komját Aladár, Lengyel József verseiből) ára ... K 10'—
 Amatőr kiadás eredeti metszettel, az írók aláírásával, ára (elfogyott) ... K 20'—
Garda József: Valaki játszik velük (dráma) ára ... K 3'—
Mácza János: Agitációs füzetek a Szinpadért ára ... K 2'—
Széplál Árpád: Tüntetés (versek) ára K 5'—, Amatőr ... K 10'—
Barta Sándor: Vörös zászló (versek) ára K 5'— (elfogyott) Amatőr ... K 10'—
Kassák Lajos: Éposz Wagner Maszkjában (versek) ára ... K 4'—
Kassák Lajos: Isten Báránykái (három egyfelvonásos) ára ... K 3'—
Kassák Lajos: Fletsiratás (novellák) ára ... K 10'—
Kassák Lajos: Khalabresz csodálatos pupja (novellák) ára ... K 10'—
Máttila Teutsch János: Linoleum albuma, száz számozott példány ára ... K 50'—
 Amatőr példány merített papíron, a művész sajátkezű nyomásában és kézírásával, ára ... K 150'—
Kahána Mózes: Univerzum (versek) ára ... K 5'—
Guillaume Apollinaire: Kubizmus című festészeti tanulmány, ára ... K 2'50'
Hevesy Iván: Tanulmány a futurizmusról, kubizmusról és expressionizmusról 45 reprodukcióval, ára ... K 14'—

Die AKTION könyvei;

- Eine Anthologie** (1914–16) ára
 kötve ... K 8'60'
Jüngste tschechische Lyrik ára
 kötve ... K 8'60'
Gottfried Benn: Fleisch (versek) ára
 kötve ... K 8'60'
Theodor Däubler: Der Hahn (versek) ára
 kötve ... K 8'60'
Franz Jung: Opferung (regény) ára
 kötve ... K 8'60'
Ferdinand Hardekopf: Lesestücke, ára
 kötve ... K 5'80'
Carl Einstein: Anmerkungen
 ára ... K 5'80'
Ludwig Rubiner: Der Mensch in der Mitte ára ... K 7'20'
Alexander Herzen: Erinnerungen. Két kötet ára ... K 30'—
Der Rote Hahn (könyvsorozat 1–12 számig) Tolstoj, Bäumer, Dohm, Viktor Hugó, Otten, Sternheim, Ferdinand Lassalle, Mehring stb. verseiből és tanulmányaiból. Füzetenként ... K 2'50'

Der STURM könyvei;

- Herwart Walden:** Tanz der Töne (kotta) ára ... K 6'60'
Herwart Walden: Einblick in Kunst (64 reprodukcióval) ára ... K 11'—
Herwart Walden: Gesammelte Schriften, ára ... K 5'50'
August Stramm: Du (szerelmivek) ára ... K 6'60'
Paul Scheerbart: Glasarchitectur (tanulmányok) ára ... K 4'40'
Peter Baum: Schützengrabenverse, ára ... K 6'60'
Adolf Knoblauch: Die schwarze Fahn, (regény) ára ... K 4'40'
Hermann Essig: Überteufel (dráma), ára ... K 5'50'
Hermann Essig: Wetterfrosch (elbeszélés) ára ... K 5'50'
Sturm-Bücher (sorozat 1–14. sz.ig):
August Stramm kis drámái, **Lothar Schreyer**, **Peter Baum**, **Aage von Kohl**, **Adolf Behne** stb. munkái, füzetenként ... K 2'—
Sturm-levelezőlapok a legújabb francia, angol, orosz, német, spanyol és olasz művészek képeinek és szobrainak reprodukcióival, ára darabonként K — 50
 Az egész sorozat 75 darabból áll.

Megjelenés dátuma 1919. június 15. — A lap minden cikkéért a szerző felel.

Felelős szerkesztő: KASSÁK LAJOS.

Nyomatott Hunnia-nyomda, Budapest, V., Csáky-utca 49.